

ORDINACIONS, PRIVILEGIS I OFICIS
LA REGULACIÓ DE L'ART DE L'ESPECIERIA (S. XIV-XV)

CARLES VELA I AULESA
Universitat de Girona

Resum: L'estudi de l'evolució de la regulació de l'art de l'especieria o apotecaria a Barcelona permet copsar com les arts i els oficis no solament s'aprofitaren en benefici propi de la cessió del *ius statuendi* al govern municipal, sinó que, quan ho van considerar convenient, van acudir al rei per tal que consolidés per via de privilegi la seva posició de força en el seu camp professional.

Paraules clau: especieria; farmàcia; cereria; drogues; espècies; cera; oficis; ordinacions municipals; privilegis reials; Barcelona; s. XIV-XVI.

Abstract: An examination of the apothecary or pharmacy regulations of Barcelona from the 14th to the 16th centuries shows not only that artisans and craftsmen took advantage of the *ius statuendi*'s concessions to the city government to serve their own interests, but also turned to the king to consolidate their professional position through privileges when they saw this as advantageous.

Keywords: apothecary; pharmacy; wax art; drugs; spices; crafts; municipal ordinances; royal privileges; Barcelona; 14th-16th centuries.

SUMARI

1. Primeres normes: regulació del mercat (1311-1420). a) Bans de mercaderies encamerades. b) Bans dels pesos. c) Bans de l'ajuda. 2. Ordinacions dels candelers de cera. a) La regulació de la indústria de la cera (1321-1427). b) El triomf de l'art (1476-1526). 3. Ordinacions i privilegis de l'art de l'especieria. a) La constitució de 1351. b) *Ordinacions novellament fetes sobre los speciers* (1433). c) *Ordinacions fetes sobre l'art dels apotecaris o speciers* (1445). d) *Ordinacions fetes sobre los confits de sucre* (1448). e) *Ordinacions dels apothecaris* (1459). f) Privilegi *Consulum apothecariorum Barchinone* (1478). g) *Ordinacions Dels apothecaris* (1487). h) Privilegi *Apothecariorum Barchinone* (1510). i) Ordinacions de 1514, 1526 i 1533. 4. Conclusió.

En¹ un treball publicat l'any 2001, vaig intentar demostrar com, conscients de la importància de la concessió del *ius statuendi* o capacitat de regular alguns

¹Aquest article forma part del Programa d'Investigació «Entre la Península Ibèrica y el Mediterráneo. Interacciones políticas, económicas y culturales de la Corona de Aragón en la Baja Edad Media»

aspectes de la vida ciutadana, els consellers de Barcelona van emprar aquesta facultat normativa per tal d'aconseguir un comerç urbà de qualitat, tot lluintant, en el cas concret estudiat, contra l'adulteració de les espècies i drogues venudes a la ciutat comtal². Dos anys més tard, en una altra publicació, vaig fer palès com, en el cas de la candelera de cera, fou aquesta art la que va aprofitar la potestat normativa municipal en benefici dels seus interessos de grup, tot dotant-se, amb el vist-i-plau dels consellers i del Consell de Trenta-dos, d'unes ordinacions que li asseguraven el control de la indústria de la cera³. En les pàgines que ara enceto, pretenc continuar aquesta recerca tot analitzant les ordinacions municipals que van regular una altra art barcelonina, la d'especieria o apotecaria⁴.

Els bans relatius als especiers i a la seva activitat professional presenten dues característiques que els fan especialment interessants enfront dels altres dos grups d'ordinacions ja estudiades⁵. La primera característica, que el volum de normes és molt superior. En aquest sentit cal tenir present que totes les ordinacions estudiades en els altres dos articles incumbeixen també els especiers, ja que les espècies i drogues es venien al detall fonamentalment a les especieries i molts especiers practicaven també l'art de la cera⁶. A aquestes normes cal afegir aquelles

(HUM2004-00916), dirigit per la Dra. Roser Salicrú i Lluch, i és resultat del treball del Grup de Recerca Consolidat «La Corona catalano-aragonesa, l'Islam i el món mediterrani» (SGR 00328), dirigit per la Dra. Maria Teresa Ferrer i Mallol. He d'agrair a Maria Teresa Ferrer, Miquel Raufast, Pere Orti, Albert Vela i Pere Verdés els seus comentaris i suggeriments, que espero haver sabut aprofitar adequadament.

Abreviatures emprades, a més de les habituals: ACA, Arxiu de la Corona d'Aragó; AHCB, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. En les transcripcions s'ha prescindit de l'aparat crític, excepte quan aquest podia aportar informació significativa per a la interpretació del document. S'han transcrit sistemàticament en català les abreviatures llatines de monedes i pesos, així com la de Barcelona, quan el document estigui en aquell idioma.

²C. VELA I AULESA, *Les ordinacions de mercaderies encamerades o falsificades. Evolució del control municipal sobre la qualitat de les espècies i les drogues (segles XIV-XV)*, "Barcelona Quaderns d'Història", 5 (2001), p. 19-45.

³C. VELA I AULESA, *El control de la candelera de cera a Barcelona. Una visió diacrònica (s. XIV-XV)*, a *El món urbà a la Corona d'Aragó. Del 1137 als decrets de nova planta*, Actes del XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, Barcelona-Lleida, 7-12 de setembre del 2000, Barcelona, 2003, vol. 3, p. 1065-1083.

⁴Per tal d'evitar confusions, cal deixar clar que als segles medievals i a Barcelona els especiers i els apotecaris exerceixen la mateixa art, dita d'especieria o d'apotecaria. De fet, essent precís, especier—o especiare— i especieria—o especiairia— són els noms catalans medievals d'aquest professional i d'aquesta art, mentre *apothecarius* i *apothecaria* en són les formes llatines, essent poc freqüents, en aquesta època, els llatinismes apotecari i apotecaria. Més endavant, a les darreres dècades del segle XV i en plena època moderna, el llatinisme apotecari anirà substituint la forma "autòctona" especier, que modificarà el seu significat, restant restarà restringit a l'actual significat d'herbolari. En conseqüència, en aquest article empro indistintament les dues formes catalanes, especier i apotecari, per referir-nos als mateixos professionals. Sobre aquesta "singularitat" lingüística vegeu Josep Maria SUÑÉ ARBUSSÀ i Xavier SORNÍ ESTEVA, *Barcelona. Baja Edad Media ¿Especieros o boticarios?*, "Boletín de la Sociedad Española de Historia de la Farmacia", 136 (1983), p. 130-150.

⁵La regulació de l'especieria o apotecaria barcelonina ja ha estat estudiada a Miquel GONZÁLEZ Y SUGRANES, *Contribució a la Historia dels antics Gremis dels Arts y Oficis de la Ciutat de Barcelona*, vol. 1: *Agullers - Apotecaris - Argenters*, p. 38-69 i a Ramon JORDI I GONZÁLEZ, *Aportació a la història de la Farmàcia Catalana (1285-1997)*, Barcelona, 1997, p. 33-63.

⁶Sobre les relacions entre la candelera de cera i l'especieria, vegeu, a més de C. VELA, *El control de la*

que els consellers, *motu proprio* o a demanda dels apotecaris, proveïren exclusivament per a l'especieria.

La segona singularitat de l'especieria rau en el fet que els especiers van anar encara més enllà dels candelers, fent convertir algunes de les normes municipals en privilegis reials. D'aquesta manera, consolidaven, per sobre dels consellers, algunes de les normes que aquests els havien concedit.

A l'estudi d'aquest procés, fortament complex, volem dedicar les pàgines que segueixen⁷.

1. PRIMERES NORMES: REGULACIÓ DEL MERCAT (1311-1420)

El primer conjunt de normes que va afectar els especiers és datat al 15 de desembre de 1311. Pel primer d'aquests bans es prohibeix als especiers i els seus missatges vendre realgar (sulfur d'arsènic) si no és a metges, i sempre que aquests jurin que l'empraran en medicines i que no el vendran a tercers, tot sota pena de 1.000 sous a l'infractor o, si no els pot pagar, de perdre el puny. El segon ban amplia la norma anterior per als especiers jueus, a qui es prohibeix taxativament comprar i vendre realgar. No s'indica la pena per a l'infractor, però es pot deduir que aquest ban s'entenia sotmès a la mateixa pena que l'anterior. Finalment, el tercer ban mana que els especiers venguin dialtea, "gripia"⁸ i diaquiló de bona qualitat, sota pena de 20 sous de multa o, si no els poden pagar, de passar 20 dies a la presó del castell del veguer⁹. L'objectiu d'aquestes ordinacions és, bàsicament,

candeleria, p. 1065-1066, ÍDEM, *Especiers i candelers a Barcelona a la baixa edat mitjana. Testaments, família i sociabilitat*, tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona, 2005, p. 19-26. Cal afegir finalment que en tot l'article per candelers s'entendrà, sempre, candelers de cera o cerers.

⁷Per tal d'alleugerir el present treball remeto el lector als meus dos treballs ja esmentats *supra*, notes 2 i 3, i a la bibliografia en ells indicada, per tal d'entendre amb detall el funcionament de la maquinària normativa municipal, especialment *Les ordinacions*, p. 26-32. Cal aclarir, però, que en el present article empro com a sinònims ordinacions, bans i crides, optant preferentment pel singular ban —o article o capítol— per tal d'indicar els diferents articles o capítols d'unes ordinacions, bans o crides.

⁸Resulta difícil aclarir amb exactitud quin és aquest medicament, que potser calgui identificar amb l'*unguentum agrippa*, de la *Concordia apothecariorum Barchinone in medicinis compositis*, de 1511, que M. Montserrat DUCHI TORNER tradueix com unguent d'Agripa, compost bàsicament de briònia o carbassina (cf. ÍDEM, *La concòrdia dels apotecaris de Barcelona de 1511. Estudi, transcripció i traducció*, Barcelona, 2000, p. 354-355). El *Diccionari Català-Valencià-Balear* (<http://dcvb.iecat.net/>, s.v. "gripia") i el *Vocabulari de la llengua catalana medieval de Lluís Faraudo de Saint-Germain* (<http://www.iecat.net/faraudo/>, s.v. "gripia") la identifiquen amb la giripiga, forma catalana medieval de la confecció *hiera pigra*, literalment confecció "sagrada amarga", usual en les apotecaries medievals (cf., per exemple, M.M. DUCHI TORNER, *op. cit.*, p. 160-163, o C. VELA, *L'obrador d'un apotecari medieval segons el llibre de comptes de Francesc ses Canes (Barcelona, 1378-1381)*, Barcelona, 2003, p. 138, 192 i 230). Tanmateix, els dos exemples que addueixen el *Diccionari* i el *Vocabulari* relacionen la *gripia* amb la dialtea (escrita *lielte* i *lealte*, respectivament), que també és un unguent, raó per la qual crec que més aviat cal identificar la *gripia* amb l'unguent d'Agripa de la *Concordia*.

⁹AHCB, 1B. I-2, f. 35 r.: «Ordonaren los conseylers e ls prohòmens de la ciutat que negun especiayre, ne son missatge no gos vendre a neguna pressona rialgar, si donchs no l venia a metges bons e coneguts tota hora lo metge jur en poder del speciayre abans que l li liure, que no ús rialgar, sinó en coses medicinals e que lo metge no u puscha dar, ne vendre a neguna pressona e qui contra açò farà, pagarà per ban M sous e si

la recerca del bé públic tot evitant la presència als mercats barcelonins de productes adulterats o perillosos per a la salut. La perillositat del realgar és evident, ja que es tracta d'un compost d'arsènic, i de fet la important multa, la més elevada que hem documentat en aquest treball, indica que a l'època s'era plenament conscient d'aquesta perillositat. La prohibició absoluta als especiers jueus de treballar amb realgar cal emmarcar-la en la desconfiança "tradicional" de les autoritats cristianes envers les minories religioses, a les quals amb molta facilitat es culpava de plagues, epidèmies i intoxicacions. En canvi, en el cas dels altres tres medicaments, es devien haver donat casos d'adulteracions que van dur els consellers a prendre mesures que obligaven a una cura especial en l'elaboració. Fos com fos, aquestes ordinacions no es van tornar a publicar mai més, ni es van recollir en posteriors recopilacions d'ordenances municipals, deixant entendre que es consideraven sense vigència¹⁰.

a) Bans de mercaderies encamerades

Malgrat que el realgar, la dialtea, la grípia i el diaquiló no apareguin en bans posteriors, el bon estat general dels medicaments i de les espècies i drogues que els componen és una preocupació constant dels consellers. Trenta anys més tard, el 3 de març de 1341, els consellers es van preocupar per la qualitat del safrà, amenaçant amb la pèrdua del puny aquell que gosés falsar-lo i manant la crema del safrà adulterat¹¹. A diferència de les ordinacions de 1311, en aquesta ocasió els bans no van directament dirigits als especiers, sinó a "neguna persona de qualque estament o condició sia", però com que el safrà es ven al detall principalment a les especieries, és evident que els especiers s'havien de sentir directament al·ludits.

Les ordinacions de 1341, anomenades *Bans del safrà*, van ser el precedent directe dels *Bans de la mercaderia*, cridats per primera vegada el 1352, probablement el 12 de juny¹². En els sis articles d'aquests bans es prohibeix, en primer lloc, falsar qualsevol droga o espècia, tot especificant-se en l'enunciat el pebre, el gingebre, el safrà, la laca, l'indi i el girofle, amb una multa per a l'infractor de 60 sous i la crema de la mercaderia falsificada o encamerada. Seguidament

pagar no·ls pot perdrà lo puyn. Que negú juheu speciayre no compra, ne vena, ne do rialgar. Que tot especiayre qui vena gualtea o gripia o diaquilon que sia bo e que·n venen per bo, e qui contrafarà pagarà per ban XX sous, e si pagar no·ls pot estarà XX dies al castell»; aquests bans també han estat publicats per Francisca ROCA SOLÀ, *La regulació de la vida ciutadana per el municipio de Barcelona (1300-1350)*, tesi doctoral inèdita presentada a la Universitat de Barcelona, 1975, part II, vol. 1, p. 543-544.

¹⁰ Cal fer notar, però, que a cap de les dues primeres obres farmacèutiques redactades a Barcelona, l'*Examen apothecariorum*, de Pere Benet Mateu, acabat de redactar el 1497, i la *Concordia apothecariorum Barchinone*, de 1511, hi hem trobat esmentat el realgar, la qual cosa deixa entendre que aquest producte no era emprat, com a mínim obertament i de forma oficial, a la ciutat comtal; era conseqüència dels bans de 1311? (vegeu, respectivament, Pedro Benedicto MATEO (sic), *Examen Apothecariorum*, edició facsímil de l'edició de 1521, s.l., 1991, i M.M. DUCHI TORNER, *op. cit.*).

¹¹ AHCB, 1B. I-15, f. 44 r.-v., transcrit parcialment a F. ROCA SOLÀ, *op. cit.*, part II, vol. 1, p. 864, i íntegrament a C. VELA, *Les ordinacions*, p. 33, on a més s'estudien en detall, p. 33-34.

¹² AHCB, 1B. V-1, f. 32 v.-33 v., transcrit a C. VELA, *Les ordinacions*, p. 35, on a més s'estudien en detall, p. 34-40.

s'obliga al venedor que hagi vengut mercaderies encamerades que hagin de ser cremades, a rescabalar el comprador del valor de l'espècia o droga, sota pena, al venedor, de perdre el puny dret. Els següents tres articles reprenen els bans del safrà de 1341: es reitera la prohibició d'encamerar el safrà, sota pena de perdre el puny dret i que el safrà sigui cremat, s'estén la prohibició a comprar-ne o tenir-ne —d'adulterat— a casa, amb l'obligació de cremar-lo i denunciar el venedor, i finalment s'amplia la prohibició d'adulteració a “neguna altra mercaderia”, sota idèntiques penes de tallar el puny dret i cremar el producte fraudulent. Finalment, l'últim article dels bans mana la sortida de Barcelona de tota aquella mercaderia importada que es descobreixi encamerada, amb l'obligació, per al mercader importador, de rescabalar el comprador si la mercaderia ja ha estat venuda. La pena per al mercader infractor és de 60 sous.

Malgrat contradiccions internes en el seu articulat —la mateixa infracció, adulterar mercaderies, és penada primer amb 60 sous i seguidament amb la pèrdua del puny—, els *Bans de la mercaderia* tingueren un gran èxit i foren repetidament cridats: 1352 (segona crida), 1353, 1355, 1356, sis crides entre 1357 i 1365, 1369, 1375, 1378, 1379, 1387 i 1394 (crida parcial)¹³, amb petites modificacions —inclusió explícita dels productes obrats amb cera, per exemple—¹⁴, fins que el 1420 van ser reformats de dalt a baix. En la nova redacció, les *Ordinacions de mercaderies encamerades o falsificades* redueixen el seu articulat a quatre bans. En primer lloc es prohibeix encamerar o falsar pebre, gingebre, safrà, laca, indi, qualsevol obra de cera o qualsevol altra mercaderia, amb una multa de 100 sous i la crema del producte falsat. En canvi, tenir mercaderies encamerades o vendre-les es penalitza solament amb 60 sous, a més de la crema, com en el ban anterior. En tercer lloc, el venedor és obligat a rescabalar el comprador. Finalment, es recorda l'obligació dels mercaders de treure de la ciutat tota mercaderia fraudulenta tan bon punt se n'adonin, i si algú no ho fa, que pagui una multa de 60 sous, que la mercaderia es cremi i, si ha estat venuda, que retorni el preu al comprador¹⁵.

La reforma de 1420 de fet no és res més que una racionalització de les normes anteriors, tot aclarint-les, precisant-les i eliminant-ne les contradiccions. En aquest sentit, l'evolució dels bans relatius a les mercaderies encamerades confirma que els consellers, com a “autors” de les ordinacions, eren conscients de les possibilitats que els oferia el dret de crear normes i que van usar aquest dret per tal d'assegurar una activitat mercantil barcelonina de qualitat, la qual cosa redundava,

¹³ Respectivament, AHCB, 1B. V-1, f. 43 r.-v., [17 de desembre de 1352]; f. 60 r.-v., 16 de desembre de 1353; f. 83 r.-v., 16 de desembre de 1355; f. 103 v.-104 r., 15 de gener de 1356; AHCB, 1G, ms. 40, f. 94 v., i ms. 38, f. 72 r., referència a sis crides entre 1357 i 1365; AHCB, 1B. V-2, f. 34 r.-v., 3 de març de 1369; AHCB, 1B. V-4, f. 76 v.-77 r., [21 de març de 1375]; f. 131 r.-v., 14 de juny de 1378; AHCB, 1B. V-7, f. 27 v.-28 r., [1379]; AHCB, 1B. V-8, f. 52 r.-53 r., [1387]; AHCB, 1B. IV-5, f. 59 r.-60 r., 1394.

¹⁴ Sobre les transformacions dels *Bans de les mercaderies*, vegeu C. VELA, *Les ordinacions*, p. 37-40.

¹⁵ AHCB, 1B. IV-5, f. 61 r.-62 r., 27 de novembre de 1420, transcrit a C. VELA, *Les ordinacions*, p. 41-42; copiat posteriorment a AHCB, 1G, ms. 72, f. 29 r.-29 v., editat a Montserrat BAIET I ROYO, *El mostassaf de Barcelona i les seves funcions en el segle XVI. Edició del “Llibre de les Ordinacions”*, Barcelona, 1994, doc. 31a, p. 287-288. A AHCB, 1B. IV-5, f. 300 r.-v., se'n conserva un esborrany que conserva trets de la crida anterior de 1394. Vegeu-ne el comentari detallat a C. VELA, *Les ordinacions*, p. 40-44.

en darrer terme, en el bé públic de la comunitat i en la seva salut pública, tot evitant fraus i enverinaments.

Com els bans del safrà, les ordinacions de mercaderies encamerades no van dirigides explícitament als especiers, però resulta evident que per la seva temàtica afecten la seva activitat diària.

b) Bans dels pesos

Reculant en el temps, durant el segle XIV i fins a mitjans del segle XV, es van cridar altres ordinacions que, tot i no anar destinades específicament als especiers, inflüen en la seva activitat professional, així com se'n van cridar d'altres que, tot i dirigir-se explícitament als especiers, formen part de grups de bans més generals. Tot i que no hi aprofundirem, cal deixar-ne constància, ja que impliquen la intervenció del govern municipal en el dia a dia dels especiers, una quotidianitat que a la segona meitat del segle XV els facilitarà girar a favor seu la capacitat normativa municipal.

Un conjunt important de bans que afectaven l'especieria està vinculat al pesatge i, derivat d'això, als impostos vinculats al comerç. De nou, el primer ban no va destinat directament als especiers, però la presència del safrà evidentment els incumbeix. En l'"any municipal" 1319-1320, els consellers ordenen que la seda, el safrà i tota altra mercaderia s'hagi de pesar com sempre s'ha fet, prohibint-se explícitament la "nova pràctica" de demanar "quart d'unça a la liura", expressió de difícil interpretació. La multa imposada a l'infractor és de 20 sous¹⁶.

Aquest ban fou de nou publicat l'"any municipal" 1321-1322¹⁷, tot encetant una breu sèrie de bans preocupats pels pesos i mesures dels especiers. En un articles dels *Bans del pes* publicats el 1345 es mana que tot especier, o altra persona que vengui a menut pebre, gingebre, safrà o qualsevol altra mercaderia que valgui més de 10 lliures la càrrega, l'hagi de pesar amb pesos de coure o de llautó, si el pes és entre un quart d'unça i una lliura¹⁸. Idèntica obligació tenen els homes i

¹⁶AHCB, 1B. I-6, f. 20 r.: «Ordonaren los conseylers e ls prohòmens de la ciutat, que null hom no gos pasar ne fer pesar seda ne safrà ne altres coses, sinó axí com acostumat és, ne demanar quart d'unça a la liura ne fer neguna altra novelletat, e qui contra assò farà, pagarà per cascuna vegada per ban XX sous»; transcrit també a F. ROCA, *op. cit.*, part II, vol. 2, p. 863. F. Roca data aquest document el 19 d'agost de 1320, datació que crec poc segura; considero que solament podem datar-lo dins l'"any municipal" 1319-1320, és a dir entre la festa de Sant Andreu de 1319 i la vigília d'aquesta celebració de l'any següent 1320, essent probable que fos cridat després del 19 d'agost.

¹⁷AHCB, 1B. I-7, f. 20 v.; transcrit també a F. ROCA, *op. cit.*, part II, vol. 2, p. 863, que el data a 4 de desembre de 1321, datació que crec poc segura, vegeu sobre aquesta qüestió la nota anterior.

¹⁸AHCB, 1B. I-17, f. 59 v.: «Ítem que tot speciayre e tota altra persona, qui vena a manut pebre, gingebre, saffrà, ne neguna mercaderia, qui valla de x lliures a amunt la càrrega, deja pesar, com vendrà ho comprarà, tot so que pesarà de l quart de unça tro a l^a lliura ab pes que sia de coure e de lautó e no ab negun pesal qui sia d'altra cosa, e qui contra farà pagarà per ban v sous»; transcrit també a F. ROCA, *op. cit.*, part II, vol. 2, p. 739-744, que el data a 7 d'abril de 1345, datació que crec poc segura, vegeu sobre aquesta qüestió les notes anteriors.

dones que venguin candeles i brandonets a menut, si pesen menys d'una lliura¹⁹. La pena per a tots els infractors és de 5 sous.

Deu anys més tard, el 8 de juliol de 1355 els consellers van fer cridar un nou ban referit als pesos: manen que tot especier, tender, revenedor o qualsevol que vengui especieria i altres mercaderies a pes, tingui pesos exactes, i si se'l descobreix amb pesos "nacsis" o rebaixats, pagarà 5 sous per pesada si el seu valor és inferior o igual a 10 sous o 50 sous si el valor és superior a 10 sous, a més que perdrà el producte venut²⁰. Mig any més tard, l'11 de gener de 1356, el ban fou novament publicat²¹.

Després d'aquesta data ja no es documenten més ordinacions específiques per als especiers sobre aquest aspecte, sens dubte perquè el control dels pesos dels especiers queda inclòs en les crides generals que obligaven tota persona que emprés pesos i mesures per comprar i vendre a presentar-los a l'afinador cada mes de gener per tal que aquest els inspeccionés²².

c) Bans de l'ajuda

Vinculats també als aspectes més comercials de l'activitat dels especiers, els bans que regulaven el pagament de l'ajuda van afectar el quefer diari dels especiers. Entre 1327 i 1330, enmig del llarg articulat d'uns bans sobre l'ajuda, es mana als especiers, revenedors de candeles, tenders i ferrers que facin sagrament als compradors de l'ajuda que la pagaran sense defraudar, amb una pena de 100 sous per a l'infractor²³. Dels nombrosos bans dedicats a l'ajuda, un petit grup format pels articles referents a les imposicions sobre les compravendes a pes constituirà separadament els anomenats *Bans del pes*, publicats amb certa periodicitat entre 1359 i 1405²⁴. Tot i que durant el mig segle de crides periòdiques els *Bans*

¹⁹Ibidem, f. 60 r., transcrit a C. VELA, *El control*, p. 1080, n. 18, i a F. ROCA, *op. cit.*, part II, vol. 2, p. 739-744, sobre la datació vegeu les notes anteriors.

²⁰AHCB, 1B. V-7, f. 91 v.: «Ítem que tot especiaire e tender e revenador e tota altra persona qui vena spaciayria e totes altres coses a pes que sia tengut de donar bé e leyalment lo pes de la espaciayria e altres coses que vendrà. E si la espaciayria e altres coses que vendrà les quals seran trobades menys de pes seran de X o de X sous a enjús, pagarà per ban quescuna vagada V sous e res no menys perdrà la espaciayria e altres coses qui li seran trobades menys de pes, e si la espaciayria e altres coses qui li seran trobades menys de pes seran de X sous a amunt, perdrà totes les coses qui li seran trobades menys de pes e pagarà per ban L sous».

²¹Ibidem, f. 107 v.

²²Pot veure's un exemple d'aquests bans, que eren cridats anualment a l'inici de cada mandat del mostassaf, a M. BAJET, *op. cit.*, doc. 14, p. 252-258, especialment la p. 253.

²³AHCB, 1B. I-11, f. 1 v., sense data, però datable entre 1327 i 1330: «Ítem, que tot especiaire e revenador de candeles, e tender o ferrer o tot altres hom de qualque condició sia, haia a fer sagrament als compradors de la ajuda que ls do bé e leyalment l'ajuda, segons la ordinació que feta hi és, e qui contra farà, pagarà per ban cascuna vegada C sous» —els bans sobre l'ajuda s'estenen del f. 1 r. al f. 45 v.—; transcrit també a F. ROCA, *op. cit.*, part II, vol. 3, p. 1440.

²⁴AHCB, 1B. IV-1, f. 1 r.-2 r., 1359, agost 2; ibidem, f. 19 r.-20 v., 1359, desembre 11 i 1361, febrer 6; ibidem, f. 24 v.-25 v., 1360, febrer 3, 1361, novembre 8, 1362, maig 9, 1373, febrer 15; ibidem, f. 45 v.-47 r., 1362, agost 12, 1363, febrer 16 i desembre 11, 1365, maig 13, 1366, febrer 5, agost 18 i desembre 22, 1367, agost 11, 1368, febrer 8 i maig 26, 1369, març 3 i maig 9, 1370, desembre 10, 1371, febrer 5 i agost 22; ibidem, f. 63 r.-64 v., 1376, febrer 4 i novembre 20; ibidem, f. 73 r.-74 r., 1378, febrer 11, 1392, [febrer] 26,

del pes van patir modificacions més o menys importants, el capítol referent als especiers es va mantenir sempre idèntic a la versió de la dècada dels 1320.

Els bans de mercaderies encamerades, els del pes i els de l'ajuda van habitar els especiers a la intrmissió dels consellers en la seva activitat quotidiana i sens dubte els van preparar per al canvi que les ordinacions van viure en el segle XV, quan els oficis aprofitaren la capacitat normativa del municipi en benefici propi.

2. ORDINACIONS DELS CANDELERS DE CERA

Tot i tocant aspectes ben diversos, les ordinacions fins ara esmentades cerquen, en principi, el bon funcionament del mercat barceloní, és a dir, estan al servei del bé públic. Evidentment, el bon funcionament del mercat repercuteix en els negocis dels especiers i, per tant, també són normes que els són favorables, però ho són en el mateix sentit que també afavoreixen la seva clientela. L'estudi del següent bloc d'ordinacions, les relatives a l'art de la cera, no trenca aquesta dinàmica, però hi afegeix un element nou: els candelers no solament seran receptors d'ordinacions que regulen el seu ofici, sinó que, a partir de cert moment, participaran activament en la normativització, tot presentant als consellers de la ciutat —els únics que poden estatuir— memòries i súplices per tal que les converteixin en ordinacions. Aquestes normes, emanades dels desigs d'un col·lectiu concret, trenquen l'equilibri que caracteritzava els bans anteriors, encara que els consellers vigilaran sempre que això no impedeixi el bon funcionament del mercat i, en darrer terme, de la vida diària barcelonina²⁵.

a) La regulació de la indústria de la cera (1321-1427)

El primer ban documentat destinat a l'art de la cera és de l'"any municipal" 1321-1322 i obliga els candelers a emprar cotó bo per a l'elaboració dels blens de les candeles de sèu i de cera i dels brandons, ciris i torxes, sota pena de 20 sous de multa²⁶.

La preocupació pels materials és una constant en les ordinacions del segle XIV destinades als candelers. En els intitulats *Bans dels candelers*, de 30 de gener de 1367, es mana que s'empri cera bona, que els blens per a les peces de cera blanca sigui de cotó bo, que no es barregin ceres de qualitats diferents, que la cera no cruixi —és a dir, que no tingui impureses—, que el bodesc o cerut sigui controlat pels cònsols de l'art i no s'empri en obres de cera nova, que el "frantum" —

1395, maig 11, 1398, agost 9, 1399, març 3, 1401, novembre 3; AHCB, 1B. IV-3, f. 12 r.-14 v., 1401, novembre 7; ibídem, f. 51 r.-52 r., 1402, novembre 3 —en aquesta crida manca el ban relatiu als especiers, un error del copista?—; ibídem, f. 82 v.-84 v., 1403, novembre 5; ibídem, f. 110 r.-112 r., 1405, febrer 6.

²⁵En les pàgines següents segueixo en tot el meu treball, *El control*, al qual remeto per als detalls, els exemples i la bibliografia.

²⁶AHCB, 1B. I-7, f. 14 r., transcrit a C. VELA, *El control*, p. 1080, n. 16, on en comento els detalls, p. 1067, i a F. ROCA SOLÀ, *op. cit.*, part II, vol. 3, p. 1427.

possiblement encenalls de cera— es garbelli amb un garbell de gingebre, que el pes del ciri o del brandó i el nombre de fils del ble guardin una proporció que es detalla minuciosament, i que no es reutilitzin blens vells en ciris i brandons. Les ordinacions van, però, més enllà dels materials i estableixen els primers mecanismes de control personal dels candeliers: ciris i brandons de més de mitja lliura de pes hauran d'anar segellats, i els revenedors de candeles no podran guanyar més de 6 diners per lliura. El control d'aquestes disposicions s'assigna al mostassaf, que pot comptar amb l'assistència de dos cònsols de l'art. Aquests darrers, tot i ser escollits anualment per i entre els candeliers, són, de fet, oficials del mostassaf, a qui juren el càrrec i a qui tenen el deure d'assistir en la vigilància del compliment de les ordinacions²⁷.

Durant el segle XIV es cridaren altres bans que incumbiren els candeliers: els puntuals bans sobre les creus de cera de 28 d'abril de 1371, que pretenien limitar el fast en l'ús de creus de cera en els enterraments²⁸, i la llarga sèrie de bans destinats a controlar el pes i el preu de les candeles petites en llur revenda a les portes de les esglésies. No m'entretindré a comentar aquesta sèrie de bans cridats entre 1351 i 1401, ja que van destinats principalment als revenedors de candeles, professionals que ben poc tenen a veure amb els especiers que ens interessen, però cal fer constar que aquests bans van ser reformats repetides vegades pels consellers tot buscant una fórmula que assegurés la seva raó de ser: garantir que les candeles tinguessin un preu i un pes proporcionats²⁹.

Ja en el segle XV, el 1427 els consellers van aprovar quatre bans que venien a completar aspectes nous o poc definits de les ordinacions trescentistes: en relació a les petites candeles per a les ofrenes particulars a les esglésies, s'hi prohibeix l'ús de refús de cera i s'hi obliga l'ús de blens de cotó; es prohibeix premsar el cerut i el bodesc en trulls o molins d'oli, i finalment s'obliga a tenir botiga per poder obrar la cera blanca i la vermella. Les penes oscil·len entre els 20 sous dels dos primers bans i els 100 sous dels dos darrers³⁰.

Del primer ban de 1321 fins a les darreres ordinacions de 1427 qui en surt més beneficiat és sempre el consumidor, a qui s'asseguren productes de qualitat. Evidentment, el candeler i l'especier que obra candeles també en surt guanyant, ja que produeix qualitat que pot fer valorar al seu just preu, però és evident que el control de la producció s'escapa de les seves mans, ja que les ordinacions són posades sota la cura del mostassaf. Aquesta dinàmica es trencarà amb les ordinacions de la segona meitat del segle XV. Aquestes, tot i ser publicades pels consellers —no podia ser d'altra manera—, són inspirades i fins i tot redactades pels

²⁷AHCB, 1B. V-2, f. 8 r.-9 r., transcrit a C. VELA, *El control*, doc. 1, p. 1076-1078, i comentat a ibidem, p. 1069-1070.

²⁸AHCB, 1B. V-2, f. 71 r. i 105 r. (dues còpies); transcrit a C. VELA, *El control*, p. 1081, n. 21, i comentat a ibidem, p. 1067-1068.

²⁹Vegeu-ne l'estudi detallat a C. VELA, *El control*, p. 1068-1069.

³⁰AHCB, 1B. V-10, f. 221 r.-v., 1427, maig 26, amb còpies a AHCB, 1B. IV-5, f. 244 r.-v. i AHCB, 1G, ms. 72, f. 153 r.-157 r., aquesta darrera editada a M. BAJET, *op. cit.*, doc. 64a, p. 485-486—; vegeu-ne el comentari detallat a C. VELA, *El control*, p. 1070-1071.

mateixos candellers i especiers, que les presenten als consellers per tal que els donin força d'ordinació³¹.

b) El triomf de l'art (1476-1526)

El 30 d'agost de 1476, l'"ofici de apothecaris e dels candellers de cera" va presentar als consellers un memorial per tal que aquests el convertissin en ordinacions³². Els consellers, al seu torn, el van presentar al Consell de Trenta-dos, que hi donà el vist-i-plau³³. Després de canviar-ne detalls formals, els consellers el van fer cridar pels carrers de la ciutat. Les ordinacions estableixen que cal un aprenentatge de cinc anys a Barcelona amb un especier o candeler per tal de poder obrir botiga, prohibeixen obrir compte a aquells clients que tinguin deutes pendents amb altres candellers o especiers, fixen els dos cònsols de l'art com a jutges inapel·lables en les qüestions que es puguin presentar sobre el preu de la cera entre candellers i clients i, en darrer terme, prohibeixen l'ús de mà d'obra forana en la fabricació de candeles, ciris i brandons³⁴.

Fins i tot si desconeguéssim que les ordinacions foren redactades per un acord de l'art de la cera, resulta evident que l'esperit que les anima és molt diferent al de les ordinacions i bans anteriors. El caràcter "proteccionista" de les normes és evident i està ben allunyat d'aquelles ordinacions preocupades de forma gairebé exclusiva per la qualitat de les mercaderies presents al mercat barceloní. La conversió dels cònsols de la cera en jutges inapel·lables simbolitza clarament que el "protagonista" de les ordinacions ja no és la clientela sinó l'art de la cera, ja no és el comú dels habitants de Barcelona, sinó un dels col·lectius professionals d'aquesta ciutat.

La voluntat intervencionista de l'art es va tornar a despertar dues dècades més tard, quan el 10 de novembre de 1497 els cònsols dels especiers i dels candellers de cera van presentar als consellers i aquests al Consell Ordinari o Consell de Trenta-dos un nou memorial per tal que fos convertit en ordinacions³⁵. El memorial reforma i deroga les ordinacions de 1367. Amb el vist-i-plau del consell, els consellers fan cridar el mateix dia les noves ordinacions, dites *De apotecaris e candellers de cera*. En relació a l'elaboració i fabricació de candeles, es reprèn el ban que obligava a utilitzar cera neta i pura, amb la novetat que la inspecció de la cera s'encarrega tant al mostassaf com als cònsols de l'art de la cera, que guanyen

³¹ Podria ser que alguna ordinació anterior també hagués estat presentada als consellers pels candellers i els especiers que treballaven la cera, però no n'hi ha cap constància, com en canvi sí que consta que els bans posteriors sorgiren de memorials presentats per l'art de la cera (vegeu amb més detall aquest aspecte a C. VELA, *El control*, p. 1071-1075).

³² El memorial s'ha conservat a AHCB, 1B. XXVI-15, doc. 993.

³³ Vegeu l'acta de la reunió del Consell de Trenta-dos a AHCB, 1B. II-23, f. 61 v.-62 v. i, en forma d'esborrany, a AHCB, 1C. XIII-9, f. 64 r.-v.

³⁴ AHCB, 1B. IV-10, f. 115 r.-v., transcrit a C. VELA, *El control*, doc. 2, p. 1078, i comentades a ibidem, p. 1071-1072.

³⁵ Vegeu l'acta de la reunió del Consell Ordinari a AHCB, 1B. II-33, f. 134 v.-137 v., i, en forma d'esborrany, a AHCB, 1C. XIII-11, f. 39.

protagonisme; es fusionen en un ban les normes relatives al material dels blens i a la mescla de ceres; es simplifiquen les normes relatives al nombre de fils per ble; es renova la prohibició d'emprar blens usats en obra nova i s'afegeix que els blens de cotó s'han de mullar en bona cera nova, neta i colada. En relació a dos tipus concrets de peces, les anomenades candelers de beneficiat i els ciris per al Dijous Sant, es creen dos nous bans que prohibeixen cobrir els primers de cera de refús negra i obliguen a obrar els segons amb cera nova i neta o amb refús blanc. Finalment, es manté l'obligació de segellar ciris i torxes, però s'augmenta el pes mínim de mitja lliura a una lliura i es redueix la pena de 5 sous a 6 diners. Globalment les noves normes suposen una "relaxació" general dels criteris de fabricació respecte de les ordinacions de 1367: els candellers tenen més llibertat per obrar —sobretot si es té en compte que el ban sobre els fils dels blens inclou una clàusula d'excepció que permet trencar el ban si el candeller, pels seus coneixements tècnics, ho creu necessari—, les indicacions se simplifiquen i les penes per a infraccions similars es redueixen.

Enfront d'aquestes disposicions, la resta d'articles de les ordinacions, innovadors, tracten de l'organització de l'ofici. En primer lloc s'autoritza als cònsols de l'art a congregar consell de l'art, penant-se la no assistència amb el pagament d'una lliura de cera nova o el seu valor. En relació als cònsols, aquests hauran de jurar el càrrec davant el mostassaf, hauran de realitzar tres inspeccions anuals de les botigues dels candellers i dels apotecaris i es reserven el dret d'atorgar llicència a tot nou candeller o especier per tal que pugui obrir botiga. Ara bé, per poder obrir botiga, el candeller o apotecari haurà hagut d'estar cinc anys amb un altre candeller o apotecari i haver superat un examen. A més, haurà de tenir tapit, tenda i segell, símbols de disposar d'una botiga. El segell, a més, haurà de ser lliurat als cònsols en cada cerca per tal de comprovar la qualitat de la cera. Finalment, s'obliga a les vídues de candeller a prendre un "home àbil e sufficient" que regeixi l'obrador en el termini de sis mesos, si la vídua no compta amb fills mascles que puguin succeir el difunt marit, o d'un any, si hi ha descendència masculina. La pena per a la vídua infractora és de 200 sous³⁶.

Caldrà tornar sobre aquests darrers bans quan estudiem els bans coetanis destinats exclusivament als especiers, perquè tenen molts punts en comú, però convé retenir la idea que, en relació a l'art de la cera, les ordinacions pateixen una transformació: passen d'estar centrades en la consecució del bé comú —recerca d'una indústria de qualitat: els interessos dels clients i els dels candellers i especiers són posats al mateix nivell— a decantar-se cap als interessos col·lectius de l'art. Aquesta inclinació es detecta en dos sentits: en primer lloc, les ordinacions parteixen directament i clara del mateix col·lectiu al qual atenyen i, en segon lloc, es relaxen les reglamentacions relatives a la producció al mateix temps que es traspasa el control de la producció als cònsols —que esdevenen jutge i part— i alhora apareixen normes coercitives que consoliden la vida comunitària de l'art.

³⁶AHCB, 1B. IV-11, f. 188 r.-189 v., publicat a M. GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *op. cit.*, vol. 1, doc. 1, p. 117-119; i una còpia posterior a AHCB, 1G, ms. 72, f. 153 r.-157 r., editada a M. BAJET, *op. cit.*, doc. 64c, p. 489-493; vegeu-ne el comentari detallat a C. VELA, *El control*, p. 1073-1074.

Aquesta evolució no evita que, en certs moments, els consellers hagin de “posar ordre”. Així semblen indicar-ho unes ordinations de 1526 que reformen i deroguen les de 1476. Les noves *Ordinations abilitant altres ordinations de speciers usants de cera y candelers de cera* volen reformar bans antics que no són respectats pel poc valor de la multa o que no s’adeqüen a les necessitats del mercat barceloní. El primer dels bans reprèn la qüestió de les marques dels fabricants, tot obligant a marcar tot ciri de més de mitja lliura de pes —es baixa el pes mínim— i augmentant les multes dels 6 diners de 1497 a 10 sous per als ciris de menys d’una lliura de pes i 20 sous per als ciris que pesin més. De fet s’està retornant a un dels bans de 1367 i encara se n’augmenten les penes. Vinculat a la mateixa qüestió, també es prohibeix als pintors de ciris tapar les marques del fabricant. Reprement un tema també tractat a les ordinations del segle XIV, un altre article prohibeix reutilitzar restes de ciris sense fondre-les de nou, sota ban de 60 sous.

Finalment, els dos darrers articles de 1526 reformen explícitament bans de 1476. En primer lloc, com que s’ha vist que el ban que prohibia obrar cera fora de Barcelona redundava en dany de la ciutat, s’aixeca la prohibició, tot i que la obra feta fora ciutat solament podrà ser per a ús particular i no per a vendre. En segon lloc, donades les controvèrsies entre candelers amb llicència dels còsols i apotecaris examinats sobre qui podia donar llicència per obrir botiga i com que el conflicte havia provocat una preocupant disminució del nombre de candelers a la ciutat comtal, els consellers decideixen considerar lícites tant les candeleries regides per un candeler amb cinc anys de pràctica com aquelles regides per apotecaris examinats³⁷.

La reforma de 1526 sembla voler posar una mica de control en aquells aspectes que les ordinations de la quinzena centúria havien deixat més sota el lliure albir de l’art.

3. ORDINACIONS I PRIVILEGIS DE L’ART DE L’ESPECIERIA

a) La constitució de 1351

Per trobar unes ordinations que regulin a bastament l’art de l’especieria —tal com per exemple les ordinations de 1367 i 1427 ordenen l’art de la cera—, cal esperar al segon quart del segle XV, però abans existeix un “rar” antecedent que mereix un comentari: la constitució temporal *Super facto apothecariorum* de 1351, vigent fins a les següents corts generals.

El dia que es llicenciaren les Corts de Perpinyà, el 14 de març de 1351, es va aprovar una resolució acordada amb tots els braços que atenyia tot els especiers catalans. Com que, sigui a causa de l’avarícia o de la imperícia, dels medicaments i les confeccions mal elaborats se’n poden derivar malalties i fins i tot la mort —

³⁷AHCB, 1B. IV-14, f. 154 v.-156 v.; n’existeix una còpia posterior a AHCB, 1G, ms. 72, f. 153 r.-157 r., editada a M. BAJET I ROYO, *op. cit.*, doc. 64b, p. 486-489; vegeu-ne el comentari detallat a C. VELA, *El control*, p. 1074-1076.

exposa el preàmbul—, el rei Pere el Cerimoniós mana que el veguer o batlle de cada ciutat i vila, d'acord amb els consellers, paers, jurats i cònsols locals, triï cada any tres prohoms, un mercader, l'altre metge físic i el darrer especier, que hauran de comprovar que tot medicament i tota altra confecció que pertoqui fer als especiers sigui bona, apta i legalment elaborada. Si els tres prohoms troben cap confecció incorrecta ho hauran de denunciar al veguer, al batlle o a l'oficial a qui pertoqui, el qual prendrà les mesures necessàries amb el consell dels tres prohoms. A més, si existís algun contenciós sobre el preu dels productes venuts entre l'especier i el client, els tres prohoms seran els encarregats de jutjar-lo, essent el seu judici inapel·lable. Pels seus serveis els tres prohoms rebran un salari de la universitat, que no s'estipula. Finalment, abans d'acceptar el càrrec, els tres prohoms hauran de prestar a l'oficial ordinari del lloc sacrament i homenatge que compliran el seu càrrec correctament i honesta³⁸.

La constitució presenta algunes peculiaritats diplomàtiques que cal tenir presents. Al marge s'indica que la constitució fou registrada, però no expedida ni segellada amb el segell reial, sinó com a instrument públic, tal com van voler els consellers i prohoms de Barcelona³⁹. Més avall, també al marge, a l'alçada del signe reial, una altra nota dona fe que no es va segellar amb el segell reial. La importància per a nosaltres d'aquestes indicacions sobre les solemnitats del document emès per la cancelleria rau en el fet que ens permet creure que els inductors de la constitució foren els consellers barcelonins, la qual cosa ens possibilita interpretar el seu contingut en clau barcelonina. Malauradament, però, desconeixem per ara la raó que podria haver mogut els consellers barcelonins a acudir a les més altes instàncies per resoldre uns temes que, uns vuitanta anys més tard, es resoldran “a casa” per via d'ordinacions municipals, tal com es veurà. Potser calgui situar la mesura en el context de la primera onada de la pesta negra, que devia provocar desconfiança envers els fabricants d'uns medicaments inoperants. També cal tenir present que a les mateixes corts s'aprovà una altra constitució probablement també impulsada pels consellers de la ciutat comtal: la constitució XXXIX del *Procés de Corts* castiga l'adulteració de safrà amb la pèrdua del puny i la crema del producte adulterat⁴⁰, en un calc quasi exacte de les ordinacions vigents a Barcelona des de 1341, que ja hem comentat. Ara bé, a diferència de l'assumpt

³⁸ACA, Cancelleria, reg. 556, f. 85 r.-v. —publicat a M. GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *op. cit.*, vol. 1, doc. 2, p. 120-122—, amb còpia coetània a AHCB, 1B. XVI-1, f. 45 r.-47 r. He d'agrair a Oriol Oleart i Sebastià Solé els seus comentaris que m'han ajudat molt a interpretar aquest document; tots els errors d'interpretació que hi pugui haver són, però, meus.

³⁹Ibidem: «Prius ista constitutio fuit hic registrata tamen non fuit expedita nec sigilata cum sigillo domini regis ut inferius continebatur, imo fuit expedita ut instrumentum publicum quia sic de certa sciencia voluerunt consilarii et probi homines civitatis Barchinone».

⁴⁰AHCB, 1B. XVI-1, f. 41 v.: «Ad tollendum materiam falsandi safranum, ordinamus et statuimus quod quicumque falsasse safranum convectus fuerit, amissionem pugni plectatur; adiecto quod safranum falsatum penes falsatorem seu alium quemcumque repertum, totaliter comburatur», amb còpies coetànies a ACA, Cancelleria, Processos de Corts, vol. 1, i ACA, Generalitat, v. 946 —publicada a *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y principado de Cataluña*, Madrid, 1896, t. I, vol. 2, p. 397—, i, en traducció catalana, a *Constitucions y Altres Drets de Catalunya*, I, 9, 7, 1. Vegeu-ne el comentari a Pere VERDÉS I PIJUAN, *Una espècia autòctona: el comerç del safrà a Catalunya durant el segle XV*, “Anuario de Estudios Medievales”, 31/2 (2001), p. 761, n. 12.

del safrà, la inspecció periòdica d'especieries i els conflictes pel preu de les medecines encara no havien estat regulats pels consellers —o no n'hem conservat notícia—. De fet cal esperar a les ordinacions de 1433 per tal que la qüestió de les inspeccions i la dels conflictes es plantegin a les reunions dels consellers. Això planteja la pregunta inversa: si el 1351 es va considerar necessari convertir la inspecció de les especieries en una constitució general, com és que després es tarden més de vuitanta anys en tornar sobre l'assumpte? A dreta llei, la constitució va quedar derogada el 30 de juny de 1356, quan va tenir lloc la primera sessió de les noves Corts catalanes a Perpinyà, però no hi ha constància que aquelles corts tornessin a tractar l'assumpte. Així, doncs, si l'assumpte era prou important per dur-lo a debat de tots els braços i el rei el 1351, com és que no se'n torna a parlar fins a l'any 1433?

La constitució presenta una altra singularitat. En aquesta ocasió sembla que són els consellers els que acudeixen al rei —i a les Corts— per tal de donar la màxima força a una norma sobre l'especieria que, en principi, podien regular perfectament per via d'ordinacions. En canvi, als segles XV i XVI, seran els mateixos especiers i el seu col·legi els que duguin aspectes que es podien regular a nivell municipal al rei per tal que els transformi en privilegis. Tot plegat mostra encara més el caràcter excepcional d'aquesta constitució que, aparentment, va tenir una vida efímera, tot i que el seu rastre perduri, com veurem, fins al segle XVI.

b) *Ordinacions novellament fetes sobre los speciers (1433)*

Les primeres ordinacions destinades exclusivament a regular l'art de l'especieria són les cridades el 27 de novembre de 1433 amb dues trompetes pel corredor públic Salvador Roviradec, lloctinent de Bernat Cadireta, crida públic de la ciutat⁴¹. Estan compostes de vuit capítols o articles i posades sota la cura del mostassaf de Barcelona, que va ser qui les va fer cridar pels carrers i places barcelonins. El seu articulat és bàsicament innovador respecte les ordinacions anteriors, tot i que s'hi reprenen els dos temes enunciats a la constitució de 1351: les inspeccions periòdiques i els conflictes entre especier i client.

Després d'una introducció que justifica en la salut pública la necessitat de revisions periòdiques de les especieries i de les medecines i els materials que s'hi conserven, per tal d'assegurar que aquests siguin bons i no alterats o innocus, els consellers ordenen que anualment, la primera setmana de gener, s'escullin quatre

⁴¹ AHCB, 1B. IV-5, f. 50 r.-52 v. —publicat per M. GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *op. cit.*, vol. 1, doc. 7, p. 138-141.—, copiat posteriorment a AHCB, 1G, ms. 72, f. 148 v.-151 r. —editat a M. BAJET, *op. cit.*, doc. 63, p. 481-485.—. M. González y Sugrañes, *op. cit.*, p. 51-53, per una lectura errònia d'un dels llibres de rúbriques d'ordinacions de finals de la dècada dels 1470 (AHCB, 1G, ms. 38, f. 155 v., o ms. 40, f. 206 r.), dedueix l'existència d'unes primeres ordinacions de 1395 o poc després que estarien al foli 50 d'un llibre intitulat *1395* que s'hauria perdut, i suposa que les ordinacions de 1433 en serien una reforma. Tanmateix, 1395 és exactament la data inicial del llibre on es conserven les ordinacions de 1433 —és a dir, *1395* és AHCB, 1B-IV, 5— i aquestes estan copiades justament del foli 50 *recto* al foli 52 *verso*, de la qual cosa cal deduir que les ordinacions rubricades el ms. 38 són les de 1433 i, per tant, aquestes són les primeres ordinacions "fetes sobre los speciers".

prohoms: un metge físic, un mercader droguer i dos especiers, per tal de revisar les apotecaries. El metge físic i el mercader droguer són triats directament pels consellers, mentre els dos especiers s'han d'escollir de quatre candidats que presentaran els especiers. Els prohoms, en els sis dies posteriors a la seva elecció i després cada tres mesos han d'inspeccionar totes les especieries i botigues de droguers i mercaders, sota ban de 500 sous per prohom si no compleixen. Les inspeccions s'han de desenvolupar de la següent forma: especiers, mercaders i droguers mostraran, sota sacrament, els seus xarops, medicaments i materials als prohoms inspectors que aniran acompanyats del mostassaf. Si els productes són dolents, els prohoms i el mostassaf els faran llençar, prohibint a tothom recullir-los, sota pena de 400 sous. Si els prohoms no aconsegueixen arribar a un acord unànim sobre la qualitat del producte inspeccionat, s'acceptarà la majoria de tres, però si el desacord és dos a dos, el mostassaf "desempatarà" el judici. Per acabar, per tal d'assegurar l'eficàcia de les inspeccions, els quatre prohoms han de jurar el càrrec en poder del mostassaf, del qual, en certa manera, esdevenen oficials.

Evidentment aquest primer ban modifica i detalla la constitució de 1351. Se n'allunya en aspectes com el nombre de prohoms, tot adquirint més pes els especiers, que doblen la seva representació, però en altres punts simplement adapta una norma general per a tota Catalunya al marc concret barceloní: submissió al mostassaf, mecanismes de decisió, fixació de penes per als infractors...

El segon article concreta, de fet, una conseqüència de l'article anterior: la prohibició de comerç de certes medecines importades si no han estat visurades prèviament pels quatre prohoms i el mostassaf. En concret s'esmenten la triaga i el mitridat, però la norma s'estén a tot medicament importat de fora Barcelona. En cas de desacord entre els prohoms, aquest s'ha de solucionar seguint el mateix procediment esmentat al ban anterior. La pena per a l'infractor és de 500 sous.

El següent ban fixa el salari dels quatre prohoms: 10 lliures anuals, que es cobraran de retenir dues terceres parts dels bans imposats —la restant tercera part la ingressa el mostassaf—. Ara bé, un cop recollides les 40 lliures del salari dels prohoms, els ingressos de les multes aniran tots a la caixa del mostassaf. De nou, la referència a la constitució de 1351 és evident, ja que aquest ban és l'aplicació pràctica del manament que cada universitat fixés el salari dels seus prohoms inspectors.

El quart article estableix el monopoli dels especiers amb obrador en el comerç de medecines; solament els especiers en podran haver i vendre. S'especifiquen els xarops compostos i simples, els lletovaris o electuaris, els emplastres, els unguents, els olis, les aigües destil·lades, així com tota altra medecina composta o simple. El ban per a l'infractor és doble, 200 sous de multa i pèrdua del producte. Ara bé, de la prohibició s'exceptuen l'aigua-ros, l'aiguanaf, l'aigua de nenúfar, l'aigua d'eufràsia i l'aiguardent, que poden ser mercadejats lliurement, així com s'exclou l'elaboració —i tinença— de remeis casolans per a ús particular.

El darrer tema de la constitució de 1351 apareix tractat, una mica tangencialment, al cinquè ban. En aquest els consellers ordenen que d'ara en endavant els apotecaris donin als seus "parroquians" albarà dels deutes contrets, com a mínim, un cop a l'any —a partir de l'obertura del deute—, abans que el deute comenci a caure en l'oblit. Si quan es lliuri l'albarà apareixen qüestions, aquestes seran resol-

tes pels quatre prohoms sense dret a apel·lació —ja que si una part no està d'acord amb la “sentència”, els prohoms poden manar l'execució a l'oficial pertinent—. En cas de desacord entre els prohoms, s'emprarà el mateix sistema que al primer ban.

El tema de l'aprenentatge i la formació dels especiers ocupa els dos bans següents. En el primer, es prohibeix tenir obrador si abans no s'ha estat deu anys continuats a la ciutat o fora d'ella practicant l'art —i la pràctica s'ha de demostrar fefaentment— i si després no s'ha superat un examen en què els examinadors seran els quatre prohoms i els consellers. La pena per a l'infractor és de 600 sous. La mateixa multa imposa el següent ban que impedeix a les dones que tenen botiga d'especieria fer i vendre medecines si no hi tenen un apotecari amb deu anys de pràctica que la regeixi.

Finalment, el darrer article s'immisceix en la relació entre especiers i metges, ja que prohibeix als primers fer i als segons ordenar cap medecina —xarop, porga o qualsevol confecció, especifica el ban— si la recepta no és escrita en romanç i amb termes vulgars i coneguts i no pas “noms peregrins e no coneguts a les gents” —cita l'exemple de la falzilla, que cal anomenar així (“fulzia”) i no pas pel nom llatí, *capilli Veneris*⁴². Els infractors s'enfronten a una multa de 500 sous.

Com ja hem anat apuntant, aquestes ordinacions constitueixen una “adaptació lliure” de la constitució de 1351, amb la inclusió de quatre nous temes: el monopoli de l'elaboració de les medecines, la formació i avaluació dels nous especiers, les limitacions per a les dones amb botiga d'especieria i l'ús de la llengua vulgar en les receptes. Fora del darrer punt, tota la resta són qüestions sobre les que s'anirà tornant al llarg del segle XV i fins a l'entrada de la següent centúria.

La continuïtat, com a mínim d'esperit, entre la constitució de 1351 i les ordinacions de 1433 vincula aquestes darreres als interessos dels consellers, tal com també hem documentat en relació a les ordinacions dels candelers coetànies. La manca d'indícis que les ordinacions sorgissin d'una iniciativa de l'art de l'especieria, apunta també cap aquesta direcció. L'existència de mesures monopolístiques, que podrien semblar fruit de la pressió de l'art de l'especieria, crec que cal interpretar-les com un sincer intent per part dels consellers d'assignar una parcel·la del comerç susceptiblement perillosa a autèntics professionals. Possiblement també calgui interpretar així l'augment de tres a quatre del nombre de prohoms inspectors, tot i que la mesura evidentment suposa un nou equilibri de forces entre la part forana a l'ofici —el metge i el mercader— i la interna, que guanya pes. L'elecció dels prohoms especiers d'una quaterna elegida pels mateixos especiers, evidentment implica un major control d'aquests sobre la inspecció, però cal no oblidar el fet que l'elecció final dels inspectors corre a càrrec dels consellers. En darrer terme, l'elevat preu de totes les multes d'aquests bans confirma que hi ha una autèntica voluntat d'aconseguir una apotecaria segura i de qualitat.

⁴²El llibre de comptes de l'especier barceloní Francesc ses Canes (C. VELA, *L'obrador*) conté quatre referències a la falzilla que rep tres noms diferents: *diantos* (p. 125; adaptació del grec *αδιαντος*), *angoent de fança* (p. 181), *xerop de capillis-Veneris* (p. 223) i *xerop de capelle-Veneris* (p. 94). Sens dubte el ban volia combatre aquesta multiplicitat de noms.

c) *Ordinacions fetes sobre l'art dels apotecaris o speciers (1445)*

Poc van tardar els consellers en reformar les ordinacions de 1433. El 3 de novembre de 1445 el cavaller Bernat Esplugues, regent la vegueria de Barcelona, Igualada, Vallès, Moià i Moianès, i Pere Destorrent, batlle de Barcelona, van manar al crida públic Bernat Cadireta que cridés pels carrers i places de Barcelona un nou plec d'ordinacions. D'aquestes, però, les dades de què en disposem són més abundoses. Per començar, s'ha conservat l'acta de la reunió del Consell de Trentados del mateix 3 de novembre on consta que fou llegit “un capítol tocant la art dels speciers” i que es va deliberar que fos admès⁴³. En principi, aquest “capítol” seria el registrat a l'actual volum 7 de la sèrie *Registre d'Ordinacions*⁴⁴, però a més se'n conserva una altra còpia en un paper solt, amb la capçalera d'haver estat manada cridar per Bernat Esplugues i Pere Destorrent. Probablement és l'original que va dur el crida Bernat Cadireta quan va cridar les ordinacions “per los lochs acustumats”, ja que al peu del paper hi ha les restes de dos segells, el del batlle i el del regent la vegueria, i, a més, al capdamunt consta que fou *in libro registrata*⁴⁵. A la mateixa unitat arxivística on hi ha la còpia del crida s'ha conservat el que possiblement va ser un esborrany o un document de treball de les mateixes ordinacions. Tot i que també està encapçalat pel tradicional *ara hoiats tothom generalment*, seguit dels noms del regent la vegueria, Bernat Esplugues, i del batlle, Pere Destorrent, aquesta versió no és datada ni presenta cap signe de validació i conté nombroses correccions en el text, així com sembla que algunes paraules, especialment el valor de les multes, van ser afegides per una altra persona. A més, el seu articulat és molt més extens que el dels dos exemplars anteriors i fins i tot en els bans comuns la redacció és força diferent⁴⁶.

A més d'aquestes tres còpies, d'aquestes ordinacions en conservem el que sembla un “informe tècnic”⁴⁷. De nou és un document indatat i sense cap signe de validació, però pel contingut encaixa —no amb certes dificultats— amb les ordinacions de 1445.

⁴³ AHCB, 1B. II-12, f. 176 r.-178 r.

⁴⁴ AHCB, 1B. IV-7, f. 8 r.-9 v., publicat a M. GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *op. cit.*, vol. 1, doc. 8, p. 142-143. En endavant l'anomenarem “còpia de registre”.

⁴⁵ AHCB, 1B. XXVI-5, núm. 286. En endavant l'anomenarem “còpia del crida”. Sota l'anotació *In libro registrata*, consta que el 3 de novembre de 1445 fou registrada a la cort del batlle de Barcelona pel notari Pau Guardiola, que no sabem si es refereix a la còpia ja esmentada del volum 7 del registre d'ordinacions o a un altre llibre d'ordinacions que duria el batlle.

⁴⁶ AHCB, 1B. XXVI-5, núm. 286 —la referència arxivística per als dos papers és idèntica—. En endavant l'anomenarem “esborrany de treball”.

⁴⁷ AHCB, 2A. II-A1 (1), *Apotecaris*, paper solt, sense data, publicat a R. JORDI I GONZÁLEZ, *Aportació a la història*, annex II, p. 794-795. En endavant l'anomenarem “informe tècnic”. He d'agraciar a l'Anna Puig que m'hagi passat la referència d'aquesta caixa plena de documents molt útils per a l'elaboració d'aquest article, abans que en descobris la publicació en l'obra de R. Jordi, que no n'esmenta la referència arxivística. Aquest mateix autor, p. 36-37, el data entre 1351 i 1433, basant-se en les similituds amb la constitució de 1351 i les ordinacions de 1433, però com es veurà no podem compartir aquesta interpretació.

Com que els quatre documents presenten moltes discordances, els analitzarem primer per separat i després n'intentarem reconstruir els vincles i les evolucions.

Donat que la còpia de registre i la còpia del crida són pràcticament idèntiques i són els únics documents datats amb certesa, els analitzarem en primer lloc. Es tracta d'un conjunt de cinc bans que reformen diversos aspectes de les ordinations de 1433. Amb el primer ban, els consellers permeten als especiers reunir-se anualment al monestir de Santa Maria Magdalena o de les Repenedides el primer diumenge després de Tots Sants⁴⁸, per tal d'escollir quatre especiers dels quals els consellers en triaran dos que seran còsols de l'art durant tot l'any següent. Prèviament, però, els dos escollits hauran de jurar el càrrec davant del mostassaf. Si algun especier no acut a l'assemblea, serà punit amb una multa de 5 sous.

La raó de ser dels còsols s'explicita en els següents bans. En el segon s'encarrega als còsols, després de prestar sagrament davant del mostassaf, la inspecció una o dues vegades l'any dels obradors de tots els apotecaris de la ciutat. Aquests, al seu torn, han de jurar davant els còsols que mostraran tots els materials que els còsols els requereixin. Si els còsols troben materials que no siguin bons, aquests seran llençats on no es puguin reaprofitar. Ara bé, si l'apotecari a qui s'ha trobat algun material adulterat no està d'acord amb el judici dels còsols, el material s'apartarà i, després de convocar altres tres prohoms de l'art, tots cinc juntament amb el mostassaf tornaran a visurar el material, mitjançant sagrament, i si de nou es considera no apte serà llençat. Qui contrafaci i qui no obeeixi els còsols, incorrerà cada cop en un ban de 50 sous.

Els següents dos bans reproduïxen bàsicament els bans de 1433 sobre la pràctica obligatòria amb un altre apotecari i sobre la necessitat de les dones que tenen botiga de tenir-hi un apotecari amb pràctica, però en redueixen el període de pràctiques de deu a vuit anys i redueixen les penes dels infractors de 600 sous a 200 sous i 100 sous, respectivament. Així mateix, del primer dels bans desapareix l'esment a la necessitat de superar un examen.

El darrer article tracta el tema dels desacords sobre el preu dels productes venuts pels especiers. Si hi ha debat o qüestió per raó de medecines o espècies o per raó del seu preu, els especiers demanaran als còsols que jutgin el desacord i el seu veredicté serà inapel·lable i sense possibilitat de recurs: tan bon punt els còsols comuniquin la "sentència" al veguer, al regent la vegueria o a l'oficial que pertoqui, aquesta serà executada, "tota excepció remoguda".

Clou les ordinations la repartició de les multes, que es realitzarà per terços: un terç per a la cort que faci l'execució del ban, un altre per a les obres dels murs i valls de Barcelona, mentre el darrer serà partit en dues parts iguals, una per a l'acusador i l'altra per a les obres del monestir de les Repenedides.

⁴⁸Sobre l'estreta relació dels especiers amb el monestir de Santa Maria Magdalena, de les Penedides o de les Repenedides, vegeu Ramon JORDI I GONZÁLEZ, *Viejos papeles del siglo XIV. 23-8-1378 / 8-10-1378*, "Boletín informativo de Circular Farmacéutica", 83 (1976), p. 48-60, i ÍDEM, *Aportació a la història de la farmàcia catalana (1285-1997)*, Barcelona, 1997, p. 37-38.

A l'esborrany de treball l'articulat és més extens: vuit bans que inclouen els cinc de les còpies de registre i del crida —amb diferències de detall significatives—, més tres dels bans de 1433, també modificats.

El primer article o capítol de l'esborrany és pràcticament idèntic al primer dels ja comentats, però cal fer constar que el dia en què s'ha de celebrar l'assemblea —el primer diumenge després de Tots Sants— està corregit sobre una antiga redacció que fixava com a data el primer diumenge després “de la festa de Pascha de la Resurrecció de nostre Senyor”. Realment el canvi de data en si mateix no és massa important per a nosaltres, però sí que ho és que sigui justament a l'esborrany on hi ha la correcció, ja que això corrobora que aquest document és anterior a les ordinacions definitives. Les altres diferències de contingut que convé destacar són, en primer lloc, que es preveu que el jurament es faci davant del veguer o del regent la vegueria, enlloc de davant el mostassaf, i, en segon lloc, que no s'estipula cap pena per a l'especier que no acudeixi a l'assemblea.

El segon ban és pràcticament calcat de contingut, excepte en el fet que no s'indica cap periodicitat per a les inspeccions dels obradors. El mateix ocorre amb els capítols tercer i quart, llevat que ambdós conserven l'obligació de practicar deu anys amb un altre apotecari per tal de poder exercir —es tracta, doncs, d'un nou indicatiu de l'anterioritat d'aquesta versió.

Si a les còpies de registre i del crida segueix aquí el cinquè i darrer ban, a l'esborrany s'hi intercalen dos capítols, presos de les ordinacions de 1433: l'obligació de visurar prèviament a la seva venda certes medecines importades i el monopoli del comerç de medecines en mans dels especiers. La principal diferència respecte 1433 es troba, de nou, en les penes, que disminueixen de 500 sous a 200 sous i de 200 sous a la testimonial suma de 10 sous, respectivament. En el segon dels bans hi havia hagut encara una altra diferència que, tanmateix, després es va ratllar en part: les excepcions eren molt més nombroses i a les aigües esmentades el 1433 s'hi havien afegit diversos confits de sucre: xarop de ribes, llimonada, pomes alexandrines, sindriat, gingebre verd, carabassat i brot de bàlsam, així com tot altre producte aixaropat amb sucre. D'aquests productes, solament el xarop de ribes o groselles i la llimonada, que estan afegits a l'espai interlineal, se salven del ratllat. Devia ser un intent de deixar clar que en el monopoli dels medicaments no s'hi incloïen els confits de sucre, però la seva final eliminació resulta difícil d'interpretar: foren eliminats perquè no s'acceptà que sortissin del monopoli o perquè, al no ser pròpiament medecines, no quedaven inclosos en l'àmbit del comerç exclusiu dels especiers? Ara bé, l'aiguarent i les altres aigües destil·lades tampoc eren pròpiament medecines —tot i que molt sovint en formaven part—, i en canvi se n'especifica l'exclusió. Segurament cal relacionar aquest fallit intent de fer aparèixer els confits amb l'aprovació el 1448 d'unes primeres —i úniques— ordinacions dels confits destinades a especiers, confiters i sucrers, que comentarem més endavant. Si el ban de 1445 prohibís a tota persona aliena a l'especieria comerciar amb confits de sucre, els confiters i els sucrers, aquest darrer un ofici aleshores emergent⁴⁹, s'haurien quedat gairebé sense raó de ser. Tan-

⁴⁹La sucreria comença a aparèixer com a ofici a mitjan segle XV; en el meu treball *Especier i candellers*, dels vint sucrers localitzats a Barcelona entre 1300 i 1525, solament tres ho són en el segle XIV (cf. C. VELA,

mateix, com que justament les ordinacions de 1448 confirmen la presència de confiters i sucres a Barcelona, això apunta cap al fet que la no especificació dels confits de sucre no els incloïa en el monopoli. Fos com fos, a les ordinacions definitives no hi aparegué cap esment.

El setè article és idèntic al cinquè de les còpies de registre i del crida, però a diferència d'aquestes no tanca les ordinacions, sinó que el segueix un altre article, el vuitè, que de nou reproduïx el contingut d'un dels bans de 1433, tot i que la redacció és força diferent. El ban regula el tancament de comptes a nivell privat entre els especiers i els seus clients. S'obliga als clients a finir compte amb l'especier com a molt al cap d'un any d'haver-lo obert, i això "si l'especier ho volrà tant sperar". Per finament o tancament de compte s'entén solament que les dues parts acceptin el compte presentat per l'especier, corregint-lo si s'escau. El finament o acceptació del compte l'ha de fer el client per escrit i "de la mà del dit parroquià", és a dir escrit per ell mateix. Tot es fa per evitar que els deutes, amb el pas del temps, s'oblidin, sobretot per part del deutor, de la qual cosa se'n podrien derivar "debats e qüestions". Ara bé, si el client, al cap d'un any d'haver obert el compte, no vol venir a finir-lo amb l'apotecari, el deute serà "haüt per confessat", és a dir es considerarà ferm.

Clou l'esberrany la repartició de les multes, idèntica a la de les altres versions.

El darrer document que ens informa de les ordinacions de 1445 és un "informe tècnic", indatat i anònim, en què es comenten els vuit capítols d'un document que no s'especifica, però que podria ser l'esberrany de treball suara esmentat. El comentari segueix l'estructura en capítols de l'original, els quals comenta un a un, excepte el tercer i el quart que agrupa en un mateix paràgraf. L'informe dóna per suposat el contingut dels capítols, per tant el que ens explica és o bé la valoració —*sta bé, no sta bé...*— o bé una proposta de correcció. La dificultat en la interpretació de l'informe rau en el fet que, com que l'autor té clara la funció de l'informe, no indica que allò que escriu reforma el text comentat i per això podria semblar que l'informe està regestant l'original —vegeu, per exemple, el comentari dels dos primers capítols—. Acabat el comentari dels vuit capítols, es van afegir quatre propostes de normes no contemplades en el text comentat, raó per la qual estan escrites en forma d'epígrafs. Vegem-ne, però, el contingut complet detalladament.

El primer paràgraf comenta "lo primer capítol" tot proposant una nova redacció basada clarament en el primer article de les ordinacions de 1433:

En lo primer capítol és concordat que los honorables consellers elegesquen la setmana ans de quasimodo tres prohòmens ço és l mercader qui sia abte en conèxer drogues e altres coses pertanyents a art de apothecaria e l físic abte e sufficient e l apothecari los quals tres prohòmens haien càrrech qui's seguex.⁵⁰

op. cit., p. 24-25 i 835-838).

⁵⁰Les similituds formals amb el text de 1433 són evidents: «...que d'ací avant los honorables consellers de la dita ciutat cascuns anys en la semmana primera del mes de janer elegesquen en la manera dejús escrita quatre pròmens, ço és un metge físic, un mercader droguer e dos spacers...».

Resulta evident que, pel tema, la proposta coincideix amb el primer capítol de les ordinacions definitives i de l'esborrany; per la data d'elecció —quasimodo és el primer diumenge després de Pasqua florida o diumenge *in albis*—, amb la primera opció de l'esborrany, després borrada; per la forma, amb les ordinacions de 1433, mentre que, pel contingut, reproduïx la constitució de 1351. Aquest fet és fortament significatiu, ja que implica que la persona que comenta aquest capítol coneixia aquesta aleshores antiga i “caducada” constitució.

El següent paràgraf, en canvi, remet a 1433 per la forma i pel contingut, ja que, en relació als tres prohoms, indica que hauran de fer inspeccions trimestrals:

Primerament que los dessus dits tres prohòmens de tres en tres mesos haien càrrech de regonèxer e [encercar] si los exarops e altres medicinas e materials axí simples com compostos qui sien en les cases dels speciers són bons per metre'ls en les dites medicinas; e si no són aquells que ésser deuen, los dits prohòmens haien càrrech de present de fer lançar aquells en loch hon no puxen servir sots certa pena imposada al especier qui tals materials tindrà.⁵¹

Ara bé, a diferència de les ordinacions de 1433, les inspeccions constitueixen un capítol apart de l'elecció, com a les ordinacions de 1445.

A partir del tercer paràgraf, els detalls sobre el contingut són menors. En aquest, indica que els capítols tercer i quart estan bé, però que cal afegir-hi o “habilitar-hi” que els apotecaris estrangers també podran tenir botiga a Barcelona, sempre que s'hagin examinat a Barcelona i hagin estat practicant l'art durant deu anys. L'esment d'aquest període de pràctiques remet de nou a l'esborrany:

Los terç e quart capítols donats per los dits speciers stan bé, eblitant que los apothecaris pusquen metre botiga encara que sia stranger, après emperò sia examinat en Barcelona e haje practicat per X anys de què conste autenticament.

El quart paràgraf remet al cinquè capítol, on hi fa corregir que les medicines esmentades no es podran usar ni vendre fins que no siguin reconegudes pels tres prohoms i que a l'infractor se li aplicarà una pena —que no especifica—. Es tracta de corregir el text de l'esborrany sobre els autors de les inspeccions: no seran els dos cònsols sinó els tres prohoms:

En lo quint capítol fa adobar que de las medicinas contengudes en lo dit capítol no's pusque usar ne vendre tro a tant sien realment e de fet regonagudes per los dits tres prohòmens que aquellas haien vistes, regonagudes e provades sots certa pena a aquell que les vendrà.

Els darrers tres capítols es limita a acceptar-los —el setè— o rebutjar-los —el sisè i el vuitè—:

⁵¹De nou, les similituds formals amb el text de 1433 són evidents, tot i que l'informe sigui més parc: «los quals (...) de tres en tres mesos (...) hagen càrrech de regonèxer e ensercar e de fet regoneguen e enquen bé e legítimament e ab subirana diligència ensemps ab lo honorable mostaçaf de la dita ciutat e ell present tots los exarops així simples com compostos e totes medicinas e materials los quals sien en poder dels speciers encare dels mercaders e botiguers de Barcelona (...) E los dits mostaçaf e quatre pròmens vegem e regoneguen e judiquen si los dits exarops, medicinas e materials són bons, hàbils e sufficients e aquells que ésser deuen, los dits mostaçaf e quatre pròmens hagen e sien tenguts lansar aquells en lloch o part hon no puixen servir prohibint e vedant a cascú qui tals materials tendrà de no tenir-los e si ho sabien enconreguen cascú e per cascuna vegada que contrafaran en ban de CCCC sous».

Lo VI capítol seguons parer de tots no sta bé, ans fa bé a veura.
 Lo VII capítol sta bé, emperò que lla on diu priors, posen los tres prohòmens.
 Lo vuytè no sia admès, com sia enclòs en lo VII.

Té la seva lògica l'afirmació que el vuitè capítol ja queda inclòs en l'anterior, ja que en certa manera el darrer ban sobre el tancament de comptes pot considerar-se inclòs en el setè que converteix els cònsols en "jutges" dels dubtes i qüestions que es plantegin pel preu dels productes venuts pels especiers. De fet és molt probable que es fes cas a l'informe, ja que a les ordinacions definitives el vuitè capítol no hi és recollit.

Com s'ha dit, els darrers quatre paràgrafs proposen regular quatre aspectes que no constaven a l'esborrany —i que tampoc constaran a les ordinacions definitives—. Amb el primer paràgraf es mana que els especiers denunciïn, sota sagrament als tres prohòms, tots els materials que tinguin a casa, sota pena de 50 lliures; amb el segon es prohibeix als especiers que elaborin medecines dedicar-se a l'ofici de la cera i a la inversa, sota la mateixa pena; amb el tercer s'aclareix que la pràctica de deu anys no eximeix de l'examen davant els tres prohòms, i amb el quart es prohibeix als especiers elaborar cap medecina si la recepta no és escrita en català:

Ítem que los apothecaris haien a denunciar tots los materials que tinguen en casa migençant sagrament als dits tres prohòmens, sots pena de L lliures barceloneses.
 Ítem que nengun apothecari faent medicinas no gos usar de offici de cere ne altre qui ús de offici de cere no guos usar de apotecaria en medicinas, sots la dita pena.
 Ítem que tot apothecari faent medicinas haie ésser examinat per los dits tres prohòmens, presents los honorables consellers encara que haie stat X anys en Barcelona.
 Ítem que nengun specier usant de medicina no guos fer alguna medicina si donchs la recepte no li és dada en pla.

Primer, tercer i quart punts poden identificar-se, per contingut, amb els bans primer, sisè i vuitè de 1433, tot i que hi ha diferències notables en les multes: els 1.000 sous de l'informe doblen els 400 sous i 600 sous de multa de 1433. En canvi, l'escissió entre especiers que elaboren medecines i especiers que obren candeles és un tema que encara no havia aparegut i que no es torna a trobar documentat fins al segle XVII⁵².

Sobre l'autoria, de la qual solament sabem que és col·lectiva —"seguons parer de tots"—, resulta versemblant atribuir-la a gent propera, dependent o al servei de la Universitat barcelonina, potser als advocats de la ciutat. Consta, en aquest sentit, que el 1533 un memorial presentat pels apotecaris a l'aprovació dels consellers fou prèviament revisat pels advocats i no seria estrany que aquesta revisió es plasmés en un informe escrit⁵³. Aquesta atribució permetria explicar l'ús de la constitució de 1351 i justificaria que les modificacions proposades per l'informe siguin totes poc favorables als interessos dels especiers: augment de les multes, pèrdua per part dels especiers del control de la inspecció de medecines, divisió de

⁵²Cf. M. GONZÁLEZ Y SUGRANES, *op. cit.*, vol. 1, p. 84 i doc. 14, p. 155-156.

⁵³AHCB, 1B, II-20, f. 53 v.-54 r., 1533, novembre 17: «segons en dit memorial vist e regonegut per los advocats de la dita ciutat les dites e altres coses són més largament contengudes».

l'especieria entre especiers obrant cera i especiers fabricants de medecines⁵⁴. Ara bé, l'atribució als advocats solament pot ser una hipòtesi. En canvi, és poc versemblant atribuir l'informe a l'art de l'especieria o algú proper a aquesta; l'art, en canvi, sí que és probable que estigués darrera l'esberrany de treball.

Coneguts formalment i de contingut els documents que ens informen de les ordinacions de 1445, podem plantejar com es van redactar. Tot i que no disposem de cap prova que confirmi que les ordinacions van néixer a iniciativa de l'art de l'especieria —tampoc n'hi ha cap que ho negui—, és molt probable que la iniciativa eixís d'aquest col·lectiu. La seva proposta seria l'esberrany de treball o, com a mínim, la inspiraria. L'objectiu seria reformar les ordinacions de 1433, que els especiers devien trobar massa feixugues. En aquest sentit és simptomàtic que tots els temes dels bans de 1433 apareguin a l'esberrany de 1445, i que les penes imposades siguin sistemàticament molt menors. Quan les solucions proposades per les ordinacions de 1433 eren favorables als especiers, aquestes es mantenen —per exemple, l'aprenentatge de deu anys; com es veurà, els especiers posaran sempre molt interès en mantenir un aprenentatge el més llarg possible—. En canvi, es reformen quan es devia considerar que els interessos de l'especieria no eren prou respectats: el ban sobre el tancament de deutes de l'esberrany és més clar i protegeix més els drets dels venedors que no pas el ban de 1433 que simplement col·locava els prohoms com a àrbitres en cas de conflicte. D'haver-se aprovat el ban tal com estava a l'esberrany, l'especier podia considerar deute ferm —i per tant dur-lo davant la cort del veguer o del batlle— qualsevol compte obert que, al cap d'un any, el comprador no volgués tancar amistosament. En una societat en què el pagament de les compres al detall a crèdit es podia endarrerir anys, amb tots els problemes de reconeixement de deutes que això comportava, aquest ban evidentment donava una posició de poder als especiers⁵⁵. Evidentment la conversió de la quaterna mixta d'inspectors en un doble consolat d'especiers és sens dubte la mesura més evident que aquests darrers pretenen evitar tota ingerència forana en la seva activitat professional.

Davant l'esberrany, els consellers degueren optar per demanar consell. En aquest sentit cal interpretar, doncs, el document que hem anomenat “informe tècnic”. L'esperit que el regeix és assegurar una especieria de qualitat i per això recomana la instauració d'una terna mixta d'inspectors. És evident que una comissió d'inspectors en què l'ofici inspeccionat hi és representat en minoria ha de ser, *a priori*, més equànime que un equip que surt de dins el mateix col·lectiu a inspeccionar. En la resta de temes tendeix a retornar als bans de 1433. Ho corrobora el fet que consideri que el vuitè capítol no calgui, ja que està inclòs en el setè.

⁵⁴L'existència dels especiers obrant cera va provocar forts conflictes que es van plasmar en les ordinacions de *speciers usants de cera y candelers de cera* de 1526, ja comentades.

⁵⁵Sobre el paper del crèdit en el comerç al detall, especialment el d'espècies, vegeu C. VELA I AULESA, *Cobrar o no cobrar: la negociación en el comercio al por menor*, a Maria Teresa FERRER MALLOL et al. (eds.), *Negociar en la Edad Media = Negocier au Moyen Age*. Actas del Coloquio celebrado en Barcelona los días 14, 15 y 16 de octubre de 2004, Barcelona - Madrid - Val-de-Mame, 2005, p. 553-57, i ÍDEM, *Les compra-ventes a crèdit a l'àmbit artesanal: el cas dels apotecaris-especiers*, “Quaderns d'Història”, en premsa.

Com a mínim amb aquest material —potser existien altres informes—, els consellers degueren negociar la redacció definitiva. En alguns aspectes es fa cas de l'informe: el sisè i vuitè capítol no s'accepten. En altres, però, s'opta per la proposta de l'esborrany: institucionalització del doble consolat, tot i que es corregeixen detalls com que els cònsols han de jurar el càrrec davant el mostassaf i no davant el veguer, com deia l'esborrany. Els quatre bans extres proposats per l'informe no són acceptats, però tampoc s'aproven les rebaixes en les penes dels capítols cinquè i sisè —com que no s'aproven, no s'inclouen en les ordinacions definitives, la qual cosa significa que seguien vigents els bans de 1433 amb les seves penes—. Sens dubte hi hagué un procés negociador, del qual en devia sortir la reducció a vuit anys de l'aprenentatge, que no apareix ni a l'esborrany ni a l'informe.

De tot plegat podem concloure que les ordinacions són el primer cas documentat, dins l'art de l'especieria, en què la mateix art vol participar en la seva regulació. No serà l'únic, com veurem tot seguit.

d) Ordinacions fetes sobre los confits de sucre (1448)

Les breus ordinacions dels confits de 1448 representen un parèntesi en la regulació de l'especieria. De fet, aquestes ordinacions no solament van dirigides als especiers, sinó que els consellers les ordenen també a “confiters, sucres o altres qualsevol personas qui acustuman de fer o confegir confits de sucre en la dita ciutat”⁵⁶. El primer dels bans ordena a tots els que treballen amb sucre que els confits es confegeixin amb sucre pur, sense mesclar-hi midó, arròs, farina o qualsevol altra substància, sota ban, cada vegada, de 100 sous de multa i de perdre els confits encamerats. El següent ban es preocupa per la venda de dos confits concrets, el citronat i el carabassat, que s'han de vendre per separat, sota pena de 50 sous i perdre els confits mesclats. Finalment, el darrer capítol nomena el mostassaf “inspector dels confits”, habilitant-lo per poder entrar a les cases d'aquells que faran confits i veure-les i reconèixer-les quan vulgui i les vegades que ho desitgi. El mostassaf hi podrà anar acompanyat d'un o diversos especiers, confiters o sucres, aquell o aquells que el mostassaf consideri més aptes per fer “lo juý”. Qui actuï contra aquest ban haurà de pagar una multa de 10 sous. De les multes, dues terceres parts seran per al mostassaf i la restant per a l'acusador.

Sens dubte ens trobem davant d'unes ordinacions que entren de ple en la tipologia d'ordinacions preocupades per un mercat de qualitat, com les de les candeles de 1367 o les dels especiers de 1433. També és probable que puguin estar relacionades amb l'esment als confits de sucre de l'esborrany de les ordinacions de 1445, però seria en el sentit que ens parlen de la gran eclosió de la indústria del sucre durant el segle XV⁵⁷.

⁵⁶ AHCB, 1B. V-9, f. 138 r.-138 v., copiat posteriorment a AHCB, 1G, ms. 72, f. 158 r.-158 v., editat a M. BAJET, *op. cit.*, doc. 65, p. 493-494.

⁵⁷ Sobre l'auge baixmedieval del consum de sucre vegeu, encara que sigui referit a València, J. GUIRAL, *Le sucre a Valence aux XVe et XVIe siècles*, dins *Manger et boire au Moyen Age*. Actes du Colloque de Nice (15-17 octobre 1982), Nice, vol. 1, p. 119-129.

e) *Ordinacions dels apothecaris (1459)*

Les *Ordinacions dels apothecaris* de 1459 recorden, pel seu caràcter miscel·lani, les ordinacions dels cerers de 1427. S'hi tracten temes diversos, alguns nous i d'altres ja plantejats anteriorment, que reformen en els seus detalls. En total són cinc articles de pes desigual en el quefer diari dels especiers, cridats el 3 de novembre per manament del regent la vegueria, mossèn Arnau Guillem Pastor, i del batlle, Pere Joan Serra⁵⁸.

Sens dubte el ban més important —i que més influirà en futures codificacions de l'art— és el primer, que regula la pràctica d'especieria i l'examen. Els consellers ordenen que, a partir d'aquell moment, tothom qui vulgui parar botiga d'apotecaria a Barcelona haurà hagut d'estar vuit anys en l'art, cinc anys a Barcelona amb un apotecari usant de medecines i tres anys en qualsevol altre lloc usant de l'art. Els vuit anys de pràctica caldrà provar-los davant els cònsols de l'art. Provada la pràctica, s'haurà de superar un examen. El tribunal examinador el formaran els dos cònsols que aleshores exerceixin el càrrec, els quatre cònsols de l'art dels dos anys just anteriors i altres quatre especiers escollits pels cònsols. L'examen tindrà dues parts, una teòrica i l'altra pràctica. En la primera se li faran preguntes primer sobre medecines simples, després sobre medecines compostes, mentre la pràctica consistirà en l'elaboració, a requesta i en presència dels examinadors i els cònsols, d'una o més medecines. La valoració de l'examinand es farà "per via de scrutini", és a dir que els examinadors votaran secretament i sota jurament si consideren el candidat "suffiçient e ydòneu". Si es produeix un empat en la votació, un dels cònsols, elegit a sorts, decantarà la decisió del tribunal en un sentit o altre. Si els examinadors troben el candidat apte, aleshores se li dona llicència i facultat de poder parar i tenir obrador i exercir l'art d'apotecaria. Qui contravingui aquesta norma, cau en ban de 100 sous.

El segon capítol té evident caràcter transitori: allibera els apotecaris que en el moment de cridar-se el ban ja tenen obrador obert de passar l'examen. Amb tot, el que ho desitgi és lliure d'examinar-se.

Després del parèntesi de la clàusula transitòria, el ban de l'accés a l'art s'acompanya del seu corol·lari habitual: les dones vídues d'especier no poden tenir obert l'obrador si no hi tenen algun "jove suffiçient" —és a dir, examinat— que hagi practicat l'art "a conaxença dels cònsols" —és a dir, durant vuit anys provats—. La vídua té sis mesos després de la mort del marit per tal de complir el ban i si no ho fa incorre en ban de 100 sous. De nou, però, existeix una excepció: si al morir l'apotecari deixa algun fill que desitja ser apotecari, però encara no és examinat, aleshores la vídua pot tenir un "jove àbil" fins que el fill estigui en edat d'examinar-se, és a dir fins que tingui 24 anys. Ara bé, si passada aquesta edat el fill no s'examina, la vídua no podrà mantenir obert l'obrador i, si no compleix l'ordre de tancament, serà penada amb la mateixa multa.

Canviant absolutament de tema, el quart ban obliga a tota persona que vulgui vendre espècies a Barcelona a moldre-les amb morters de coure i no pas

⁵⁸ AHCB, 1B. IV-8, f. 101 v.-103 v. —publicat a M. GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *op. cit.*, vol. 1, doc. 9, p. 144-146— i AHCB, 1B. XXVI-8, núm. 518.

amb molins, ja que això provocava un gran “dan del públich”. L’infractor caurà en ban de 100 sous i perdrà o li serà destruït el molí on s’hauran mòlt les espècies.

El darrer capítol imposa el monopoli de la fabricació i comerç de torrons, neules i clarea en mans dels barcelonins. Solament els especiers i aquells que siguin ciutadans de Barcelona o hi tinguin casa i muller, és a dir en siguin residents habituals, poden fer o fer fer neules, torrons i clarea per vendre a la ciutat. També es prohibeix cobrir els torrons amb neules, així com sostenir, en cases, botigues o altres llocs, que es juguïn o rifin torrons, neules i clarea, sinó solament quan està permès per les *Constitucions* de Catalunya⁵⁹. Per acabar, s’encarrega als cònsols de l’art la tasca d’inspeccionar arreu neules, torrons i clarea, però també confits, sucre, espècies i “totes altres coses emergents de la dita art de apothecaria”, a Barcelona, al seu terme i al seu territori. Qui trenqui qualsevol aspecte d’aquest ban serà sotmès a la mateixa multa de 100 sous que els altres bans.

La repartició de les multes s’estableix, com sempre, a tres parts, però a aquesta vegada l’oficial executor solament en rep una, l’acusador una altra i la darrera és per a l’obra dels murs i valls de la ciutat.

Com que no comptem amb documentació relativa a la redacció d’aquestes ordinacions és difícil saber d’on va sortir la iniciativa. En alguns aspectes s’accentuen tendències de les ordinacions de 1445, com la disminució de les penes. Exercir l’apotecaria sense haver complert el període de pràctiques passa d’estar penat amb 600 sous el 1433 a 200 sous el 1445, per finalment reduir-se a 100 sous en aquestes ordinacions. La rebaixa de pena s’acompanya d’una tasca general de puntualització dels capítols referents a la pràctica i l’examen de l’art. La descripció de l’examen mostra un accés a l’ofici absolutament controlat pels especiers, diferent de l’establert el 1433 en què eren els quatre prohoms tutelats pels consellers barcelonins els que examinaven els candidats. La divisió del període de pràctica en dues etapes, una a la ciutat i l’altra a fora, potser va comptar inicialment amb el suport dels especiers, però temps a venir, com veurem, s’hi varen oposar. Finalment, els bans nous sobre els típics productes de Nadal i Ninou — torrons, neules i clarea— i sobre l’ús de morters de coure entronquen amb la tradició de control del joc i de la salut pública, que caracteritza l’actuació dels consellers. Per tot plegat, resulta difícil aclarir d’on va partir la iniciativa. Ara bé, fos dels especiers o dels mateixos consellers, sembla clar que aquests darrers tutelaren fortament la redacció.

De fet, els especiers tardaran pocs anys en plantejar una reforma o aclaració del primer d’aquests bans. D’aquest conflicte en conservem prou documentació per tal de poder-ne refer la història amb certa precisió.

En la reunió del Consell de Trenta-dos de 9 d’agost de 1473, mossèn Bernat Ponçgem, aleshores conseller tercer de la ciutat, va exposar la demanda d’ajustament de certes ordinacions presentada pels apotecaris. Llegida la proposta de reforma, el consell la va aprovar i en va manar l’execució⁶⁰. Els escrivans de la

⁵⁹ Possiblement es refereix a *Constitucions y Altres Drets de Cathalunya*, I, 9, 16, 2.

⁶⁰ AHCB, 1B. II-21, f. 237 r.-239 r.: «Concell de XXXII (...) per ordinacions dels apotecaris. (...) E finalment fou proposat per lo dit mossèn Bernat Ponçgem com los apotecaris de la present ciutat han demanat sia fet cert ajustament a unes ordinacions les quals en lo passat per la ciutat foren fetes per metre en ordre

ciutat l'anotaren al marge del primer ban de les ordinacions de 1459, al qual es referia⁶¹. L'article en qüestió era el que establí, com a requisit ineludible per aconseguir la llicència que permetia parar botiga a Barcelona, un període de pràctica obligatori de vuit anys, complidors cinc a la ciutat comtal i tres fora, i el que descrivia el procés d'examen per accedir a la condició d'especier. La reforma precisa el darrer aspecte relatiu a la llicència i exposa que s'ha d'entendre que la llicència dóna permís per obrir un únic obrador on s'ha de fer contínua residència i que no es pot prestar el nom per tal que una altra persona pari botiga, tot per tal d'evitar els molts escàndols i fraus que, per negligència, se'n podrien seguir, "en gran dan de la cosa pública". L'infractor caurà en ban de 100 sous, la mateixa pena. Finalment, s'assenyala una excepció temporal: aquells que en el moment de la crida tinguin més d'un obrador els podran mantenir i no seran multats per aquest fet.

Des d'una perspectiva actual costa entendre la relació que els consellers i especiers medievals estableixen entre el ban de 1459 i la precisió de 1473, ja que aparentment regulen aspectes diferents —accés a l'ofici el primer i limitació d'un obrador per llicència el segon—. Tanmateix, el que més ens interessa és comprovar, per primera vegada fefaentment, com els apotecaris acudeixen als consellers per tal de donar solució a allò que ells consideren un problema o una mala pràctica. Evidentment la demanda es justifica en la defensa de la cosa pública, però en aquest cas la *res publica* és també *res privata apotecariorum*.

f) *Privilegi Consulum apothecariorum Barchinone (1478)*

La dècada dels 1470 va ser, sens dubte, molt activa en el camp de la regulació de les arts de l'especieria i de la cera. Després de la reforma de 1473 dels bans de 1459, primera iniciativa clara dels especiers per participar en la seva pròpia regulació, i després de les ordinacions dels candelers de cera de 1476, sorgides també des de dins de l'art, els cònsols de les dues arts van acudir directament al rei Joan tot demanant-li la confirmació per via de privilegi d'un plec d'ordinacions que afectaven els grans temes a regular pels dos oficis: l'elecció de cònsols, el cobrament dels deutes i la inspecció de les especieries⁶².

La proposta dels cònsols i administradors i el col·legi de l'art dels apotecaris i de la cera s'encapçala amb una introducció on plantegen la raó que els ha mogut a acudir al rei: la necessitat de "reformatió e abilitació" de les ordinacions

dit art, seran legides dites ordinacions e per semblant lo aiustament que volen hi sia fet, havent en efecte que algun especier encara que sia exhaminat e haie facultat de tenir botigua palesament en la present ciutat non pusque per ço tenir moltes ni més de una per certs respectes en dit aiustament expressat concernents lo intererç de la república de aquesta ciutat segons per lectura de aquell lo present concell hoyrà. (...) E proposades les dites coses e legides les ordinacions dels dits apothecaris lo concell en virtut de la potestat del dit concell de Cent Jurats feu les conclusions següents: (...) En quant toque les ordinacions dels apothecaris lo concell loha, approva e ben dix aquelles e que sien meses en execució segons són posades».

⁶¹ AHCB, 1B. IV-8, f. 101 v., publicat a M. GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *op. cit.*, vol. 1, p. 145, n. 1.

⁶² ACA, Cancelleria, reg. 3.380, f. 169 r.-171 r., 1478, octubre 12, publicat a M. GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *op. cit.*, vol. 1, doc. 3, p. 123-126.

que en el passat se'ls han atorgat, així com la voluntat que se'ls en concedeixin de noves. Després de la introducció exposen la primera ordinació: llibertat per ajustar-se el primer diumenge després de Tots Sants per tal d'elegir dos cònsols de l'art de l'especieria i un cònsol de la cera, de la forma que ja tenen costum de fer-ho, és a dir escollint set electors que triaran dos especiers —que no poden ser cap dels electors— per al càrrec de cònsols i administradors de l'art i un altre especier —amb la mateixa condició— per al càrrec de cònsol de la cera⁶³. A més d'aquesta assemblea, els especiers demanen que se'ls permeti reunir-se tantes vegades com vulguin i allà on els cònsols ho decideixin, en assemblea general o solament una part de l'art i, sobretot, sense haver de demanar ni haver llicència del veguer, del regent la vegueria o de qualsevol altre oficial. En aquestes reunions es podrà tractar, comunicar i ordenar qualsevol assumpte concernent al col·legi i fins i tot es podran establir entre els “col·legiats” talls. Finalment, els apotecaris demanen que es confirmin “automàticament” com a privilegis totes les ordinacions que fins aquell moment han rebut dels consellers, sempre que no entrin en contradicció amb el present privilegi.

El segon capítol de les ordinacions també és precedit per una llarga introducció teòrica. En primer lloc es recorda que les medecines són “mijans conservatius de la sanitat humanal” i que poden perllongar la vida del pacient i fins i tot curar-lo i que, de la perllongació de la vida, se'n deriva disposar de més temps per a curar l'ànima, objectiu eminentment lloable des d'una perspectiva cristiana. En segon lloc, es constata que les medecines comprades a crèdit, de les quals el client n'ha obtingut tant de benefici per a l'ànima, normalment són posades en segon terme en la llista de deutes pendents —excepte aquelles medecines per a l'última malaltia, que normalment són posades en primera línia dels deutes pendents. Per tot plegat, els especiers supliquen al rei que els concedeixi que a partir d'aleshores les medecines fiades a qualsevol persona de qualsevol condició, serveixin a qui serveixin, tant mori com sobrevisqui a la malaltia, siguin privilegiades com les medecines que serveixen per a l'última malaltia, de tal manera que aquest deute sigui anteposat a qualsevol altre crèdit i que solament les “funeràries” —és a dir les despeses generades pel funeral— li siguin anteposades. L'execució del deute correrà a càrrec de l'oficial a qui pertoqui aquest funció, la qual cosa significa —encara que no s'expliciti— que aquest oficial executarà aquest deute, si el client és morós, amb preferència a tots els altres deutes del client, llevades les “funeràries”.

El darrer dels capítols també compta amb un preàmbul que l'emmarca: com que els especiers, droguers i altres persones podrien tenir materials que no fossin bons o fossin sofisticats i alterats, i això pot implicar un gran dany per al rei, per a la cosa pública i per als malalts, els apotecaris demanen que es doni poder i facultat als cònsols i administradors de l'art per tal que, com ja acostumen a fer una vegada a l'any, puguin inspeccionar els apotecaris i tota persona que tingui

⁶³Des de les ordinacions de 1367, l'art de la cera comptava amb dos cònsols. Tot i que no hi ha cap document que ho estipuli, sembla que en algun moment es va consolidar el costum d'assignar cadascun dels cònsols a una de les dues parts de l'ofici, és a dir que un cònsol era candelero de cera, mentre l'altre era especier obrant cera. A aquesta situació es refereix el privilegi quan autoritza els especiers a triar el “seu” cònsol de la cera.

materials d'apotecaria o drogues tantes vegades quantes vulguin. Els inspeccionats tindran l'obligació de mostrar els productes sota jurament i, si no els mostren, cauran en pena de 100 sous cada vegada que es neguin. Si els cònsols descobriren productes adulterats o medecines que no siguin bones, les prendran i les llençaran, tal com ja acostumen a fer. Si algun apotecari o altra persona els fa contrast, els cònsols convocaran sis prohoms de l'art amb els quals tornaran a inspeccionar el producte o el medicament en qüestió. Si ho troben pertinent, és a dir si es confirma l'adulteració, denunciaran l'examinat al mostassaf per tal que executi l'ordre de destrucció. Es clou el capítol sol·licitant el mateix per al cònsol de la cera, tot i que restringit a la inspecció de la cera, "en la qual se fa molt frau e se obra molta cera falsificada".

Tanca el privilegi l'acceptació per part del rei dels capítols i les clàusules pròpies d'aquesta tipologia documental, inclòs el reconeixement reial d'haver rebut dels cònsols dels especiers i del de la cera 160 sous per la concessió d'aquest privilegi.

El privilegi de Joan II és interessant en molts aspectes. En primer lloc, perquè ens informa de les tres grans preocupacions dels apotecaris. Si els especiers demanen específicament la conversió en privilegi de certes ordinacions —que detallen i precisen—, mentre per a la resta sol·liciten una confirmació general, això significa que les primeres tractaven assumptes que es desitjava que quedessin molt clars. Cal tenir present que la majoria de coses que demanen ja les practiquen, ja que s'acompanyen d'expressions com "tal com ja és acostumat". No solament això, sinó que moltes ja havien estat regulades per ordinacions dels consellers, tot i que no tant generosament i a favor de l'art. El dret d'elecció de cònsols ja el tenien assegurat des de 1445, tot i que no completat amb la llibertat absoluta de reunió, amb la independència dels cònsols respecte tot oficial reial —el 1445 havien de jurar el càrrec davant el mostassaf— i amb l'atribució de capacitat normativa interna a l'assemblea per tal d'imposar talls o tractar i ordenar assumptes de l'art. La capacitat d'inspecció dels cònsols té punts comuns amb la concedida el 1445, però també s'amplia substancialment al donar llibertat als cònsols per dur a terme inspeccions en qualsevol moment i al lliurar-los de la tutela del mostassaf, el qual esdevé simple agent de les decisions inapel·lables dels cònsols i de la comissió revisora formada per sis prohoms de l'art —el doble de prohoms que en les ordinacions de 1445.

Fins i tot el que podria semblar més innovador dels capítols, el dels deutes, és hereu d'un dels capítols rebutjats de l'esborrany de les ordinacions de 1445. La proposta de 1445 donava força als especiers per convertir els comptes dels seus clients en deutes fers, la qual cosa n'havia d'accelerar el cobrament o, com a mínim, facilitar-ne els tràmits de reclamació; el capítol del privilegi dóna preeminència als deutes contrets amb un especier per sobre de gairebé tot altre deute. L'objectiu és el mateix: lluitar contra la morositat en un activitat comercial que ven a crèdit productes cars i, per tant, més difícils de cobrar.

Les relacions entre les propostes dels especiers el 1445 i les demandes d'aquest privilegi són evidents. Tot i que desconeixem els detalls de la gènesi del privilegi de 1478, es plausible plantejar la hipòtesi que els especiers mai van renunciar a les demandes de 1445 no acceptades pels consellers. Al veure que en ordinacions posteriors aquestes tampoc hi eren incorporades, el 1478 devien deci-

dir que no esperarien més i que se saltarien l'autoritat dels consellers per aconseguir del senyor de la ciutat, del rei, allò que demanaven. Resulta difícil imaginar la reacció dels consellers davant la "ingerència" reial en àmbits competencials que els eren propis. Potser fou justament aquesta reacció la que va motivar que finalment el privilegi no fos expedit. La nota al marge on consta que el privilegi va romandre a l'escripció i que no va ser expedit no en dóna raó —i en podria haver moltes: que els especiers no abonessin la suma acordada, que algun assessor reial emetés alguna objecció a la tenor de la carta o, com ja hem apuntat, que la ciutat de Barcelona "pressionés" per tal que el privilegi no tirés endavant. Fos com fos, el cert és que aquesta primera aproximació al rei per tal de consolidar una situació privilegiada de control del propi ofici no va reeixir i els apotecaris van haver d'esperar més de trenta anys per tornar a intentar-ho. Tot i així, el simple fet que intentessin aconseguir aquest privilegi mostra que la relació amb la Universitat tenia punts de fricció.

g) Ordinacions *Dels apotecaris* (1487)

L'assumpte del privilegi fallit de 1478 no va impedir que els especiers seguessin dirigint-se als consellers per tal de resoldre els nous problemes que se'ls plantejaven ni que els consellers escoltessin les seves sol·licituds i les convertissin en ordinacions. En la reunió del Consell de Trenta-dos de 9 de juny de 1487, els cònsols i el col·legi de l'art dels apotecaris van elevar una suplicació (o súplica) en relació als exàmens. Sortosament s'ha conservat la suplicació original dirigida als consellers. Es tracta d'un document molt interessant ja que no solament conté la carta redactada pels cònsols i col·legi, sinó que al peu hi ha un esquema de les demandes dels especiers, possiblement redactat pels consellers o per algun assessor per tal de facilitar la tasca de deliberació dels consellers i del Consell de Trenta-dos, i al vers hi ha anotat, aparentment, el resultat de la votació de la proposta⁶⁴.

Els especiers exposen, amb una argumentació força caòtica, que, en relació a l'examen, hi ha dos aspectes que creuen que els perjudiquen i que, per tant, haurien de ser reformats: en primer lloc, que dels vuit anys de pràctica previs a l'examen cinc s'han de fer a Barcelona i tres s'han de fer fora la ciutat i, en segon lloc, que els darrers tres anys de pràctica es fan fora. Podria semblar que es tracta d'un únic motiu, però els especiers volen distingir dues causes, perquè en deriven dues conseqüències. De l'obligació d'anar a fora se'n deriva, tot i que no ho diuen —segurament perquè era tasca dels cònsols verificar la pràctica, tal com manen les ordinacions de 1459—, que resulta difícil controlar que els examinands hagin realitzat els vuit anys de pràctica i això és una porta d'entrada a gran nombre de joves que, amb una formació insuficient i amb poca edat, omplen la ciutat

⁶⁴ AHCB, 2A. II-A1 (1), *Apotecaris*, paper solt, sense data, però datable poc abans del 9 de juny de 1487, publicat a R. JORDI I GONZÁLEZ, *Aportació a la història*, annex IV, p. 796, que no n'esmenta la referència arxivística. Al marge superior esquerra del document indica, escrit molt després, *1470? Boticarios*, però no sembla que aquesta sigui la data més probable, ja que cal vincular directament el document amb les ordinacions de 1487. R. Jordi segueix la datació del document i el comenta juntament amb les ordinacions de 1478, tot i que s'adona que la carta, que considera una còpia, està relacionada amb les ordinacions de 1487.

d'especiers examinats. De la segona causa se'n deriva que, pel fet de practicar fora, els joves perden la "pràctica" barcelonina i en prenen de forastera. És per això que els especiers demanen que es prenguin dues mesures: limitar el nombre anual d'examinands a dos, afegint a les condicions d'accés haver complert els 22 anys —circumstància que han d'adverar amb jurament—, i establir que els vuit anys de pràctica s'han de realitzar a Barcelona. Ara bé, de la primera limitació en quedaran exclosos els fills d'especiers, als quals no els afecten els *numerus clausus* d'examinands, però sí l'edat mínima de 22 anys. Per acabar, els còsols i el col·legi demanen que se'ls impedeixi sota pena, a ells i als membres del col·legi, contravenir les ordinacions que es demanen⁶⁵.

L'argumentació dels apotecaris és poc sòlida, ja que els còsols disposaven d'un clar mecanisme regulador del nombre d'especiers aprovats: l'examen. Posar com a justificació de la limitació l'allau d'examinands i la seva joventut i poca formació, és acceptar la ineficàcia de l'examen com a autèntic mecanisme de control de la suficient formació dels especiers examinats.

Com que l'argumentació i les demandes eren un xic confoses, algú afegí, al peu de la carta, un esquema en sis punts de les sol·licituds precises. En algun moment als quatre primers punts s'afegí un traç inclinat al marge esquerra, de difícil interpretació.

/ Que lo nombre dels presentadors no puxe ésser de més de dos.

/ Que haien haver practicat ab apothecari o apothecaris de la dita ciutat almenys per VIII anys.

/ Que los presentats haien haver edat almenys de XXII anys e si dupte era, que's haia adverar migençant jurament.

/ Que dels fills de apothecaris de la ciutat se puxen exhaminar tants quants ne occorran, pus haien dita edat *et cetera*.

⁶⁵Ibidem: «Molt magnífichs e de gran providència senyors, los còsols e administradors del·la art de apothecaris de la present ciutat e col·legi de aquella, considerans que en lo exzamen fahedor dels qui cascadia venen subir aquell són ordenades duas coses que al parer lur porten nocument e perjudici e per consegüent deuen ésser abilitades e en millor commutades; la primera és que tots los jóvens qui venir volen al dit exzamen pus han practicat vuyt anys ab apothecari part en Barcelona e part fora aquela se poden presentar al dit exzamen, l'altre que dells dits vuyt anys poden star fora la dita ciutat per III anys, las quals duas coses ocularment és vist deure ésser altrament ordonades per quant de algun temps ensà se ha fet gran abús per causa de aquells tant per la edat quant encara per la no deguda e complida pràctica en la dita art e axí matex que multitut gran porta confusió en tant que par nessesari als dits còsols e col·legi lo nombre dels qui per avant se auran exzaminar deure ésser restret a dos cascadia any e no més, no comprenent en lo dit nombre tants fils de apothecaris quans ne concorran e axí matex per què los dits jóvens qui practican dita art tenen facultat de practicar aquella fora ciutat per temps de tres anys dels dits vuyt e prosseguint la pràctica fora de assí se an desviar de la nostra e saguir aquella la qual és altra e diversa de aquesta hi en lo temps que deuen ésser més provectes se hixen de assí e van fora perdent lo que han adquisit en tant que las ditas cosas porten als dits jóvens e a la ciutat e abitans de aquella perjudici e dapnatge, per so los dits còsols e col·legi a vostras magníficèncias recorrent suplican los plàssia ordenar que de aquí avant lo nombre dells qui's auran a presentar al dit exzamen sia stret que no puga excedir de dos hi aquells agen aver almenys vint-e-dos anys adverant aquels ab iurament e agen aver practicat dins la present ciutat ab apothecaris hu o molts almenys per temps de vuyt anys ultra los quals dos tants fils de apothecaris de aquesta ciutat quans ne hoccorran puguen dir exzamen e proveyhir que los qui's volran presentar ultra lo dit nombre acceptat fils de apothecaris ne los còsols no altres de dit col·legi qui ara son ni per avant en contrari de dites coses no agen algun poder ans ne ssien privats e imibits sots pena gran inposadora e que servar assò se strenguen los còsols e altres tots del dit col·legi ab iurament *et licet et cetera*».

Que los cònsols ne altres de dit col·legi no'n puixen presentar més dels dits dos, exceptats dits fills sots ban o pena de⁶⁶.
 Que los cònsols e altres del dit col·legi haien a jurar quescun any en llur introhit *et cetera* de tenir e servir e no contrafer *et cetera*.

Al vers de la carta es va anotar el resultat de la votació. La lectura d'aquest fragment del document és difícil, però es pot deduir que es plantejaren dues opcions: acceptar i ordenar les propostes o demanar-ne més informacions i posposar la deliberació. Va guanyar la primera opció amb quinze vots, mentre la segona en va rebre nou.

Que sien [alguns ypanes] #####
 Que sia haüda informació maior e haüda aquella delliberarà #####⁶⁷

L'acta de la reunió del Consell de Trenta-dos de 9 de juny confirma que la súplica dels cònsols i col·legi de l'art d'apotecaris fou aprovada, fent constar l'excepció que la norma no s'aplicarà retroactivament als que ja s'han presentat per "subir lo exhamen"⁶⁸.

Aprovada la súplica, calia redactar-la en forma de bans que s'havien de copiar al registre d'ordinacions. Aquesta còpia es conserva en el volum dels anys 1481 al 1489 i recull amb precisió els quatre capítols aprovats: obligació d'estar els vuit anys de pràctica a Barcelona i tenir 22 anys d'edat, limitació de l'examen a dos examinands anuals, excepció a la norma anterior per als fills d'apotecari, i obligació dels cònsols de jurar servir aquestes ordinacions quan prenguin possessió del càrrec⁶⁹.

⁶⁶No s'indica el valor de la pena.

⁶⁷Sota aquest paràgraf hi ha escrit *que*, com iniciant una tercera opció de vot que no es va acabar de redactar.

⁶⁸AHCB, 1B. II-28, f. 117 r.-118 r.: «Concell de xxxii (...) per certes ordinacions demanades per causa de les lenyes dels foms e per los apothecaris. (...) Ultimadament hi proposa com los cònsols e administradors del art dels apothecaris havien donada una supplicació ab la qual demanaven algunes coses concement bon orde e endreca del dit col·legi segons en dita supplicació largament era mencionat, la qual fou legida en dit concell assí que per aquell hi fos del·liberat. (...) Ffinalment en les coses en la supplicació dels dits apothecaris mencionades e demenades, lo dit concell considerant que els coses redunden en utilitat de la dita art, dellibera e conclòs que de aquelles sia feta ordinació segons és per ells demenat ab excepció del qui ja és stat presentat per subir lo exhamen de aquell fahedor».

⁶⁹AHCB, 1B. IV-11, f. 80 v.-81 r.: «Dels apothecaris. / Dissapte a viiii^o de juny del any MCCCCLXXXVII, los honorables consellers e concell ordinari de xxxii promes de la present ciutat de Barcelona, a instància e supplicació dels cònsols e col·legi de la art dels apothecaris de aquella, faheren e statüiren les ordinacions e coses següents. / Que com en lo passat per la dita ciutat a supplicació dels apothecaris de aquella entre les altres coses sia stat ordonat e statuit que los jóvens qui de la dita art se volran exhaminar, heien haver praticat vuyt anys ab apothecari part en Barcelona e part fora aquella, segons en dita ordinació és mencionat, la qual cosa és vista deure ésser habilitada e en millor comutada per quant en lo temps que dits jóvens practiquen fora la dita ciutat perden lo que en aquella han adquisit, per tant ordonaren los dits consellers e pròmens habilitant e en millor comutant dita ordinació, que d'aquí avant quescú qui al dit exhamen se volrà exposar haie primer haver praticat tots los viii anys ab apothecari o potecaris de la dita ciutat e dins aquella e haien haver edat almenys de xxii anys. / Ítem per quant ab dites antigues ordinacions als qui dit exhamen havien a subir, no havia nombre cert o assignat de que eren tants exhaminats que portave confusió a la dita art, e no ere entès als dits exhamens axí attentament com se pertany, ordonaren per ço los dits consellers e pròmens que d'aquí avant en dites exhaminacions fahedores no puixen ésser admesos quescun any sinó dos ten solament e no pus, entès emperó que los fills dels apothecaris de la dita ciutat no sien compresos ne entesos en dit nombre,

Ara bé, en una capsula miscel·lània de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, dins el Fons Gremial, es conserva una còpia en un paper solt datada al mateix dia i sobre el mateix assumpte, però redactada de forma absolutament diferent, fins i tot canviant l'ordre dels bans i afegint al final la prohibició als cònsols i altres membres de l'art de contravenir els bans anteriors sota pena de nul·litat de l'examen i expulsió de l'art⁷⁰.

És difícil entendre l'existència de la segona versió que potser calgui considerar un primer esbós de redacció, la qual cosa explicaria les nombroses correccions que conté. Ara bé, independentment de la existència de dues versions, les ordinacions mostren la capacitat d'influència de l'art de l'especieria sobre els consellers, ja que les ordinacions són clarament endogàmiques. Fins i tot l'argumentació és tendenciosa, ja que el suposat "problema" podia solucionar-se aplicant amb rigidesa les ordinacions anteriors relatives a l'accés a l'art. Segons les ordinacions de 1459 els examinands havien de demostrar documentalment als cònsols haver complert la pràctica de vuit anys, dins i fora Barcelona; era, doncs, tasca dels cònsols aplicar correctament la norma i discernir si els candidats presentaven proves verídiques o falses. A més, d'haver estat mal formats, per joventut o per mala pràctica, els examinadors no els haurien hagut d'aprovar. Existien, doncs, mecanismes ja establerts que podien evitar el "problema" que pretenen resoldre aquestes ordinacions. De fet, la mateixa argumentació deixa clar que l'autèntic problema està dins la mateixa art quan es demana que s'obligui els cònsols a jurar que servaran les ordinacions que justament els donen l'autoritat per controlar. En aquest context, que la limitació a dos examinands s'acompanyi de l'excepció dels fills d'apotecari corrobora que, de fet, les ordinacions pretenen limitar l'accés de persones forasteres a l'ofici, tan fossin de fora Barcelona com fills de barcelonins que no exercien l'especieria. L'obligació de practicar exclusivament a Barcelona sembla justificar-se en l'existència de pràctiques d'elaboració d'alguns medicaments diverses segons els llocs. No resulta estrany, en aquest sentit, que uns anys més tard, el 1497, l'especier Pere Benet Mateu redacti el seu manual per a examinands d'especieria a Barcelona titulat *Liber in examen apothecariorum* o que el 1511 els apotecaris barcelonins plasmin les seves pràctiques farmacèutiques en la *Concordia apothecariorum*⁷¹. Ara bé, això no ens ha d'enlluernar i impedir-nos veure el fet cabdal: que els apotecaris van aconseguir, amb les ordinacions de 1487, limitar fortament l'accés a l'art de persones alienes al seu grup socioprofessional.

ans se'n puien exhaminar tants com als dits exhàmens se'n volran posar. / Més avant los dits consellers e pròmens ordonaren que d'aquí avant los cònsols de la dita art dels apothecaris, quescun any de continent seran stats elegits haien e sien tenguts jurar de tenir e servar dites ordinacions e altres de la dita art e en res en aquelles no contrafer en alguna manera. / Totes les altres ordinacions per la dita ciutat sobre dit art fetes, stants e romanents en lur força e valor.»

⁷⁰ AHCB, 2A. II-A1 (1), *Apotecaris*, paper solt.

⁷¹ P. B. MATEO, *op. cit.*, i M. M. DUCHI TORNER, *op. cit.*, respectivament. Sobre les concòrdies barceloneses vegeu també J. M. SUÑÉ ARBUSSÀ, *Las Concordias de Barcelona del siglo xvi*, discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona, Barcelona, 1977 i R. JORDI I GONZÁLEZ, *Aportació a la història*, p. 302-304.

Malgrat el resultat de les ordinacions de 1487 fos favorable als especiers, les relacions entre aquests i les autoritats municipals foren tenses durant tota la resta de la quinzena centúria. I en el centre de l'enfrontament hi va haver la qüestió de les pràctiques.

L'11 de juliol de 1489 es va debatre, al Consell Ordinari de Trenta-dos, en presència dels consellers, la súplica elevada per Joan Anglès. Aquest, fill i natural de Barcelona, declarava que havia estat practicant molt de temps l'apotecaria a Barcelona i que desitjava obrir apotecaria a la ciutat, però, com que una ordinació l'obligava a haver estat vuit anys practicant abans de pujar a examen —ordinacions de 1459 i 1487—, requisit que ell no complia, demanava que, atenent que era “sufficient e ydòneo a usar e exercir de la dita art”, se'l dispensés, solament per aquesta vegada, del que estava ordenat⁷². Joan Anglès sabia perfectament que, sobretot després de l'últim capítol de les ordinacions de 1487, solament la dispensa dels consellers i del Consell de Trenta-dos o la suspensió del capítol en qüestió per part dels mateixos el podia eximir de complir amb l'ordenat. Després de debatre-ho, el Consell de Trenta-dos va acceptar la súplica d'Anglès, autoritzant-lo a pujar examen, però precisant que l'ordinació en qüestió restava “per avant en sa força, efficàcia e valor”.

Evidentment el col·legi va reaccionar i va fer arribar als consellers una altra súplica, de la qual se'n conserva l'original⁷³, on exposava el seu punt de vista —curiosament els cònsols no signen la súplica—: el col·legi recorda que la ciutat s'ha dotat d'una ordinació

continent en efecte que algú ho alguns no's pogessen presentar per subir lo exzamen de la dita art sens que primer no aguessen stat ab apotecari o apotecaris de la dita ciutat menyant lur pa e preticant la dita art almenys per vuyt anys continus, lo qual temps encara per los doctes és agut e mirat per scas, agut sguart als grans, molts y profundes secrets de la dicta art,

és a dir, s'esgrimeix el primer capítol de les ordinacions de 1487. Seguidament l'art fa saber als consellers que s'ha assabentat que els consellers han suspès aquesta ordinació per tal que “un Anglès” —Joan Anglès—, que solament ha practicat uns quatre anys, pugui subir l'examen i, a més, aquest episodi ha fet córrer la brama que els apotecaris estan contents que el dit jove s'examini, la qual cosa és “contra tota veritat”, ja que tothom ho ha criticat, fins i tot els més reputats del col·legi. Per tot plegat el col·legi demana als consellers que revoquin la seva decisió, reunint si s'escau el consell, tot retornant la dita ordinació a la seva integritat. I acaben amb una amenaça gens velada:

⁷² AHCB, 1B. II-29, f. 113 v.-114 v., comentat a R. JORDI I GONZÁLEZ, *Aportació a la història*, p. 45.

⁷³ AHCB, 2A. II-A1 (1), *Apotecaris*, paper solt, sense data, publicat a R. JORDI I GONZÁLEZ, *Aportació a la història*, annex V, p. 796-797, que no n'esmenta la referència arxivística. El document té al marge superior esquerre l'anotació *1488? Boticarios*, molt posterior al document, però creiem que cal vincular aquesta carta amb l'assumpte de Joan Anglès recollit a les actes de les reunions del Consell de Trenta-dos. R. Jordi no identifica l'anglès —“un anglès”, diu el document— d'aquesta carta amb Joan Anglès, raó per la qual dissocia els dos casos que, al nostre entendre, són un mateix episodi; realment sorprèn una mica la forma en què s'esmenta el protagonista de l'episodi, però la coincidència no pot ser casual, a més que resulta difícil —tot i que no impossible— pensar en un anglès practicant l'especieria a Barcelona al final de l'edat mitjana.

e en altre manere seria forsat recórer a remeys oportuns perquè lo dit col·legi no prengue tant gran dan o interesser.

El tema és finalment tractat en la reunió del Consell Ordinari de Trenta-dos de 19 de març de 1490⁷⁴. L'art exposa que tenen

ordinacions per la ciutat fetes sobre lo modo e forma de les exhaminacions per los que volen tenir cases o botigues del dit art en la dita ciutat,

però que l'any passat es va donar dispensa a un jove per subir l'examen sense haver complert amb la pràctica. L'art argüeix, a més, que no li haurien donat la dispensa si haguessin estat informats de la veritat —se sobreentén que el jove no era prou format o, potser, que la dispensa vulnerava una ordinació—. Per tot plegat demanen que, per tal que les ordinacions es respectin, solament el Consell de Cent les pugui mudar o alterar. El consell accepta la súplica de l'art dels apotecaris i la traspassa al Consell de Cent, el qual, reunit el 25 d'abril del mateix any, també dóna el vist-i-plau a que d'aquí en endavant solament el Consell de Cent les pugui alterar i habilitar⁷⁵.

No cal, doncs, recórrer als “remeis oportuns”, ja que les autoritats municipals escolten les súplices i accepten les demandes dels especiers. I ho tornen a fer un any més tard, el 26 de novembre de 1491, quan els apotecaris supliquen als consellers que es reformi l'ordinació que estableix un màxim de dos examinands per any. Els apotecaris exposen que aquesta norma s'ha mostrat “damnosa a la cosa pública” i per aquest motiu sol·liciten que s'eliminin les limitacions per subir l'examen, mantenint-se però tant l'obligació de practicar vuit anys, com l'edat mínima de 22 anys⁷⁶.

La receptivitat dels consellers, del Consell de Trenta-dos i del Consell de Cent a les demandes dels especiers és realment sorprenent, però aquestes institucions són igualment volubles a les demandes particulars, encara que ataquin ordinacions municipals, com demostra el cas Anglès, i els especiers havien de ser plenament conscients d'aquesta volubilitat.

h) Privilegi *Apothecariorum Barchinone* (1510)

Malgrat que els consellers s'havien mostrat comprensius en la resolució de l'assumpte Anglès i havien acceptat ordinacions nascudes de dins de l'ofici com les de 1497 per a l'art de la cera, el col·legi de l'art de l'especieria devia témer la facilitat amb què els consellers i el Consell de Trenta-dos podien cedir a pressions individuals i col·lectives i el 29 d'agost de 1510 van aconseguir la concessió per part de Ferran II d'un ampli privilegi que blindava molts dels assumptes que

⁷⁴AHCB, 1B. II-30, f. 23 r.-25 r., comentat a R. JORDI I GONZÁLEZ, *Aportació a la història*, p. 46.

⁷⁵AHCB, 1B. II-30, f. 29 r.-33 r., comentat a R. JORDI I GONZÁLEZ, *Aportació a la història*, p. 46-47, i ÍDEM, *Legislación de antaño. Un episodio legislativo del siglo XV*, “Boletín Informativo de Circular Farmacéutica”, 67 (1975), p. 65-71.

⁷⁶AHCB, 1B. II-30, f. 164 v.-167 v., comentat a R. JORDI I GONZÁLEZ, *Aportació a la història*, p. 45 i 47. R. Jordi el data el 27 de novembre i creu que l'edat mínima s'augmenta a 24 anys, a causa d'errònies lectures de l'original que presenta dificultats de lectura en aquests punts.

tradicionalment preocupaven els apotecaris⁷⁷. Alguns dels temes del privilegi reprenen capítols del fallit privilegi de Joan II, altres són confirmacions en forma de privilegi d'ordinacions municipals o d'aspectes d'aquestes, altres, finalment, són qüestions que es documenten per primer cop.

Després de la protocol·lària acceptació per part del monarca del plec de capítols presentat pels cònsols, administradors, confreres i col·legi de la confraria dels apotecaris de la ciutat de Barcelona⁷⁸, tots els capítols són copiats amb la indicació al marge del vist-i-plau reial. El capitulat dels apotecaris s'enceta amb un preàmbul on declaren que, ja que els oficis mecànics dels menestrals de Barcelona gaudeixen des d'antic de privilegis, és "condecet" que també en frueixin els apotecaris per tal d'augmentar la seva "expertura" i, en aquest sentit, recorden que fins aquell moment l'art s'ha regit exclusivament per ordinacions dels consellers de la ciutat, però per major salut de l'art caldria validar i confirmar algunes d'aquestes ordinacions i concedir-ne de noves, i això és el que sol·liciten del monarca.

La primera ordinació és absolutament filla del moment: es demana que, si mai cessa d'aplicar-se la insaculació en l'elecció dels cònsols de l'art, aprovada "novament" per privilegi el 1498⁷⁹, els apotecaris o la major part d'ells puguin escollir dos cònsols el diumenge després de Tots Sants, els quals haurien de jurar el càrrec en poder del veguer, del batlle o del mostassaf, tal com d'antic és establert per les ordinacions dels consellers⁸⁰.

La llibertat d'assemblea vertebrava el següent capítol. Els especiers reclamen, en igualtat amb els oficis de menestrals i les confraries, llibertat per reunir-se sempre que vulguin i sense haver de demanar llicència, allà on vulguin i quan vulguin, tots o en part, i que en aquestes reunions puguin fer tarifes dels preus de les medecines i puguin establir talls.

Com que de la tinença de materials i drogues sofisticats, tant per part dels especiers, com de part de qualsevol droguer, mercader o tota altra persona, fins i tot persona eclesiàstica o militar, se'n pot derivar dany per a la cosa pública, i fins i tot existeix perill de mort, els apotecaris supliquen que es doni facultat als cònsols i administradors del col·legi dels apotecaris que, com ja acostumen a fer, puguin reconèixer, tantes vegades com vulguin, les botigues dels apotecaris, droguers i mercaders i la de tota persona que tingui a casa drogues o materials propis a l'art de l'apotecaria. Les visures les podran realitzar sense intervenció de cap oficial ordinari o comissari de la ciutat i cap oficial no els podrà impedir l'entrada a les

⁷⁷ACA, Cancelleria, reg. 3.657, f. 218 r.-226 r., publicat a M. GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *op. cit.*, vol. 1, doc. 4, p. 127-135.

⁷⁸És evident que la cancelleria reial va aplicar formularis a l'ús per a la redacció d'aquest privilegi, la qual cosa fa aparèixer per primera i única vegada una confraria dels especiers o apotecaris de Barcelona que mai va existir, ja que els especiers i apotecaris sempre es van organitzar com a col·legi. De fet, en els capítols el terme confraria no hi apareix esmentat i els especiers es dirigeixen a ells mateixos com a col·legi de l'art de l'apotecaria o dels apotecaris.

⁷⁹Vegeu el privilegi de regiment d'insaculació a Jaume VICENS I VIVES, *Ferran II i la ciutat de Barcelona. 1479-1516*, Barcelona, 1937, vol. 3, doc. 182, p. 341-354, especialment la p. 351 per a la inclusió dels cònsols dels especiers i candelers de cera en el privilegi.

⁸⁰Cal destacar que els capítols empenen el participi "acostumat" enlloc d'"establert", donant força de costum a les ordinacions.

botigues. Per si algú s'oposa a la sol·licitud de mostrar els productes d'especieria, demanen que els còsols puguin forçar el compliment de l'ordinació amb un ban de 50 sous per a l'inspeccionat negligent. El ban es repartirà en tres parts a raó de una per al rei, una altra per al mostassaf qui, a demanda dels còsols, farà l'execució de l'exacció del ban, i la tercera per al col·legi dels apotecaris.

Ampliant allò tractat en el capítol anterior, la següent ordinació estableix que, si es descobreixen productes adulterats, els còsols tenen llicència per llençar les drogues i materials sofisticats allí on no es puguin reaprofitar, tal com ja es fa acostumadament en virtut —especifica el mateix capítol— de les ordinacions de 1445.

Finalment, sobre aquest mateix assumpte, un innovador capítol capacita els còsols per segellar els productes trobats adulterats en el cas que el seu amo no estigui d'acord amb la decisió dels còsols. Una volta segellat el producte, els còsols han de convocar sis prohoms —i s'especifica que seran sis enlloc dels tres que indicaven les ordinacions de 1445—, els quals, juntament amb els còsols, han d'examinar de nou el producte en litigi. Si el producte és novament trobat sofisticat, que sigui llençat. Tot el procés es durà a terme sense intervenció de cap oficial reial o comissari i, si al darrer moment l'inspeccionat encara contradiu la sentència, els còsols el denunciaran al mostassaf, tal com ja és acostumat.

El sisè capítol transcriu literalment el text de la cinquena ordinació de 1445 sobre la resolució dels conflictes entre especiers i clients per raó de medecines o altres productes o dels seus preus. Aquella ordinació convertia els dos còsols en jutges i les seves “sentències”, que havien d'executar el veguer o l'oficial a qui pertoqués, en inapel·lables. Però el col·legi va més enllà i tot seguit demana al rei que també converteixi en privilegi la pràctica que aquesta ordinació ha generat i que es descriu: l'apotecari a qui es deuen medecines o té un compte obert impagat acostuma a fer citar el deutor davant el veguer o el batlle de la ciutat i els assidents setmaners per a la primera monició o interpel·lació judicial adduint còpia del compte. Si el deutor no vol pagar el deute o concordar-lo amb l'apotecari “crehador” o creditor, el veguer o el batlle amb consell dels assidents setmaners o aquests darrers si el batlle i el veguer són absents, remetran la còpia als còsols dels dits apotecaris per tal que la taxin. Seguidament els còsols indiquen un dia a l'especier creditor per tal que comparegui o queden a casa seva i comproven el compte, comparant-lo amb els seus llibres de comptes i manuals i amb les receptes i partides i altres documents que avalin la demanda de l'apotecari. Tot comprovat, la taxació o judicació dels còsols s'afegeix a la fi del compte i aquest és presentat de nou a la cort, on es s'executa directament, ja que, en virtut de l'esmentada ordinació de 1445, la sentència, judicació o taxació dels còsols és inapel·lable, per la qual cosa el compte taxat pels còsols és, en si mateix, sentència ferma i inapel·lable i els jutges de la cort solament en poden manar l'aplicació.

Encara sobre els deutes, i tenint en compte —justifiquen— que

los deutors, volent sovint scusar la paga e satisfacció de dit deuta, venen a oposar moltes rahons frustatòries contra justícia e equitat, poch recordant-se del benefici rebut com los són estades fiades les medecines ab les quals hauran recobrada la sanitat e alargada la vida, encara que sien morts,

els còsols demanen que s'autoritzi els còsols a associar-se amb quatre o sis especiers, amb els quals realitzar les dites taxacions o judicacions, que els còsols anotaran als seus llibres, i les quals el batlle i el veguer hauran d'executar sense qüestionar-les.

Si el deutor de les medecines o del compte de la botiga —contempla el vuitè capítol—, oposa que hi ha frau en el compte o en la recepta, el veguer o el seu consistori amb consell de dos setmaners —i no cap altre oficial major o menor— coneixerà sumàriament i de pla, sense procés ni escriptures, l'assumepte i, en presència o no de les parts i dels prohoms de l'ofici, analitzarà les proves de paraula. Seguidament, en el termini de quinze dies, haurà de prendre un decisió o altrament s'aplicaran els capítols anteriors i s'haurà d'executar el compte o deute en litigi —és a dir, el deutor l'haurà de pagar—. Si el veguer prova el dol o la falsedat de l'apotecari, aquesta caurà en pena de 300 sous i perdrà el deute; si el dol i la falsedat no queden provats, l'oposant —és a dir el deutor— haurà d'assumir les despeses i danys que la demanda hagi ocasionat a l'especier denunciat, despeses que seran taxades pel veguer i els dos setmaners i que s'hauran d'abonar en el termini de tres dies a partir de la declaració —o sentència— del veguer.

En el novè capítol els apotecaris demanen la confirmació del primer ban de 1459, que es transcriu íntegrament. En aquest ban s'establia la necessitat de practicar vuit anys, cinc a Barcelona i tres fora, com a requisit ineludible per tal de poder pujar a examen i es fixava el procediment dels exàmens, així com es convertia en imprescindible l'examen per tal d'obtenir llicència per parar botiga d'especier. Es modifica, però, la forma de distribuir-se la pena de 100 sous que pagaran els infractors, que s'han de repartir a meitats el mostassaf i l'art de l'apotecaria, mentre que abans un terç era per a l'oficial, l'altre terç per a l'acusador i el terç restant per a l'obra dels murs i valls de la ciutat.

En relació a les llicències, els apotecaris demanen també que, respectant els que ja tenen botiga oberta, a partir de l'expedició del privilegi solament els còsols, sense intervenció de cap oficial, tinguin facultat de donar, a qui hagi superat l'examen, llicència de parar botiga tant a Barcelona com a la seva vegueria i la seva batllia. A més, les llicències s'hauran de registrar al llibre del col·legi i els notaris en podran emetre cartes públiques.

Encara sobre l'accés a l'ofici, sol·liciten del rei que els còsols puguin exigir dels examinands el jurament que es comportaran bé i diligentment en l'exercici de l'art, que obeiran els còsols i que respectaran les ordinacions i privilegis de l'art.

Amb el mateix esperit que el privilegi de 1478, però molt més eloqüent en l'argumentació introductòria i justificativa, el dotzè capítol demana la preeminència dels deutes dels especiers per sobre de tots els altres deutes i la consideració de les medecines dels clients que sobrevisquin a la malaltia com a medecines per a la malaltia de la qual moren, argüint que les vendes a crèdit dels especiers en moments de necessitat urgent són “a forma o semblança de préstech de gràcies o de comanda”, però que el bon costum i la caritat de bons cristians i catòlics mou els especiers a no demanar penyores ni fermances, ja que si ho fessin molts malalts moririen, i els especiers desitgen que els seus deutors visquin, però això no pot implicar que deixin de cobrar.

Encara en relació als deutes, el tretzè i darrer capítol tracta de la protecció dels deutes per tal que la muller no pugui impedir el cobrament dels deutes del marit per raó del dot o per benefici d'inventari. Tot invocant el capítol VIII del *Recognoverunt proceres*⁸¹, els deutes del marit resten obligats sobre els seus béns per la meitat del seu valor —segons taxació dels cònsols—. Si no s'ha fet inventari o aquest ha estat fraudulent o s'han ocultat béns, aleshores el deute resta obligat en la seva totalitat sense necessitat ni de ser taxat.

Acompanyats tots els capítols de l'imprescindible "Plau al senyor rey", el privilegi es clou amb les clàusules habituals, sense que en aquesta ocasió consti quant va costar.

El privilegi de 1510 és, sens dubte, la culminació d'un segle de regulació de l'art. Hi apareixen els grans temes que des de les ordinacions de 1433 havien preocupat constantment els especiers: la inspecció dels productes, l'accés a l'ofici, la llibertat de reunió, dotar-se d'una organització autònoma i la defensa dels interessos dels especiers en els conflictes amb els clients. En molts aspectes es reprenen demandes ja plantejades al privilegi no expedit de Joan II. En alguns casos fins i tot es calquen frases d'aquell privilegi —per exemple, el dotzè capítol de 1510 repeteix inicialment el segon capítol de 1478 gairebé mot a mot⁸²—, però després de trenta anys els apotecaris tenen clar que no poden deixar passar l'oportunitat i proposen una regulació molt més precisa que la continguda al privilegi de Joan II. Així, seguint amb el mateix exemple, per tal de protegir els deutes no solament es torna a demanar que els deutes per medecines tinguin preferència sobre els altres deutes, sinó que s'afegeix un nou ban que, emparant-se en el *Recognoverunt proceres*, pretén que els deutes per medecines quedin garantits en la meitat del seu valor pel patrimoni del deutor. Quelcom de similar passa amb les inspeccions, el tercer capítol de 1478 es divideix en tres ordinacions el 1510 que precisen molt millor les demandes tradicionals dels apotecaris: control absolut dels cònsols sobre les inspeccions, destrucció dels productes adulterats i fixació d'un sistema d'apel·lació davant el resultat de les inspeccions controlat pels especiers.

Ara bé, els especiers tampoc són massa innovadors. De fet, en moltes ocasions deixen clar que volen convertir en privilegi el que ja és acostumat de fer o, fins i tot, demanen convertir en privilegi ordinacions que es citen textualment. En aquests casos es comprova que el gran referent per als especiers són les ordinacions de 1445, d'on conserven el sistema d'elecció dels cònsols —si la insaculació

⁸¹Cf. *Constitucions y Altres Drets de Cathalunya*, II, 1, 13, 8.

⁸²Llegim al privilegi de 1478: «Ítem senyor, com les medecines fetes per los dits apothecaris sien mijans conservatius de la sanitat humanal tant en perlongar-los la vida, com totalment curar la divina gràcia mijancant, en tant que per lo prolongament se aconsegueix curació en la ànima havents més temps en regonèixer lurs consciències e fer orde de crestià qui és cosa de molta stima, e si moren veuen los creadors axí com la muller e o altres qui preferexen als dits apothecaris qui hauran lurs medecines fiades, ab les quals tan grandissimo benefiçci aconseguit hauran», i al de 1510: «E més, excel·lentissimo senyor, com les medicines fetes per los dits apotecaris sien mitjans conservatius de la sanitat humana tant en lo prolongar la vida com totalment curar, la divina gràcia migensant, en tant que per lo prolongament se aconsegueix curació en la ànima, havent més temps de regonèixer lurs consciències e fer orda de crestià, que és cosa de molta extima, e si moren venen les mullers o altres creadors qui volen ésser preferits als dits apotecaris, qui hauran fiades en cars de malaltia e paril de mort lurs medicines les quals tan grandíssim benefiçci aconseguit hauran...».

fos derogada—, així com molts aspectes de les inspeccions i la resolució de conflictes per raó del preu de les medecines. Les ordinacions de 1459 també s'esgrimeixen per a la regulació de l'accés a l'ofici. En aquest sentit és interessant constatar que les ordinacions de 1487, que justament reformaven aspectes d'aquest tema, ni són esmentades al privilegi ni se'n percep la influència. De fet, ja hem dit que no sembla inversemblant veure en aquestes ordinacions i en els problemes que van provocar —cas Anglès— la raó darrera que va dur els apotecaris a acudir a la corona per consolidar les normes que regulaven l'exercici de la seva professió.

A partir de 1510 la situació de força dels apotecaris en relació al control del seu ofici és absoluta. Si prenem com a referent el tema de les inspeccions, els canvis són abismals respecte al primer ban sobre aquest tema de 1433 o, anant més enllà, a la constitució de 1351. D'una comissió de prohoms especialitzats que assessoraven el mostassaf s'ha passat a un totpoderós doble consolat que usa el mostassaf com un simple oficial executor. La teòrica imparcialitat d'una comissió mixta ha donat lloc a un tribunal d'especiers assessorat per una comissió també d'especiers que pren decisions inapel·lables que ni els màxims oficials reials, el veguer i el batlle, poden discutir. El canvi no s'ha produït el 1510, sinó que ha estat una evolució progressiva que es consolida definitivament en aquesta data. El sisè capítol és paradigmàtic en aquest aspecte quan demana la confirmació per via de privilegi no solament de l'ordinació sinó de la pràctica que la tradició ha fet derivar d'aquesta norma.

Tanmateix, si el procés d'apropiació de la capacitat de regular la vida urbana en benefici propi per part dels especiers és, de fet, anterior al privilegi de 1510 —un procés que, per altra part, no els és exclusiu, ja que els candelers de cera, per exemple, van fer el mateix—, podem preguntar-nos què va moure realment els especiers a demanar la confirmació per via de privilegi de moltes d'aquestes pràctiques ja existents? En aquest sentit és interessant constatar el que el preàmbul diu clarament —potser fins i tot amb un cert to despectiu—: molts menestrals i moltes confraries disposen d'antic de privilegis reials i, en canvi, els apotecaris no n'han rebut mai cap. Per què? Doncs senzillament perquè no els havia fet falta. La regulació municipal els bastava, sobretot des que, des de mitjan segle XV, havien aconseguit anar-la girant clarament a favor seu. Solament quan a finals d'aquesta centúria les relacions amb els consellers es compliquin i creguin que pot perillar la seva posició de control, acudirán al rei per posar-se per sobre dels consellers, del Consell de Trenta-dos i del Consell de Cent. Els candelers de cera, en canvi, no hi acudirán i el 1526 veuran com els consellers els retallen part del seu control sobre l'art, especialment aquells aspectes que fàcilment podien acabar en abusos, ja que generaven un desequilibri de forces entre l'art de la cera i la seva clientela. Situacions similars també es donaven en l'art de l'especieria —taxació dels deutes exclusivament per part de l'art, inspeccions “endogàmiques” de botigues—, però des de 1510 els consellers ja no ho poden corregir, o com a mínim els resulta molt més difícil⁸³.

⁸³ «La ciutat podia modificar les ordinacions encara que estiguessin confirmades per privilegi reial», Víctor FERRO, *El Dret Públic Català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, 1987, p. 167.

i) Ordinacions de 1514, 1526 i 1533

El recurs al rei no trenca la comunicació entre apotecaris i govern municipal. La vida continua i els primers han de fer front a nous reptes, la solució dels quals posen novament en mans dels consellers.

Quatre anys després del privilegi, els especiers presenten de nou una súplica als consellers. En aquesta ocasió es tracta d'un assumpte completament nou: el tancament de l'art als conversos i als seus descendents. Probablement l'origen del conflicte es troba en la demanda presentada per Antoni Escales, indata però que es pot situar a l'inici de la setzena centúria⁸⁴. El demandant, paraire d'ofici i nadiu de Gascunya, però resident i habitant a Barcelona, es declara cristià de natura, adduint que en la província de Gascunya no hi ha conversos ni suspectes i que de poca edat ha estat criat a casa del noble Felip de Castres, reputat sempre com a cristià de natura. Afegeix, però, que madona Coloma, la seva esposa, és conversa —però anterior a l'expulsió dels jueus, especifica—, des que va demanar ser batejada a Santa Coloma de Queralt i que, des d'aleshores, ha defugit el contacte amb jueus. A més —continua—, Coloma ve prendre matrimoni en faç d'església amb Antoni amb intervenció del senyor de Santa Coloma, del rector, dels jurats i dels principals prohoms de la vila, i del matrimoni n'ha nascut un fill, Antoni Joan Escales, que desitja perseverar en l'art d'apotecari a Barcelona. En principi —explica Antoni Escales—, el fet de ser fill de conversa no li impedeix practicar i examinar-se, ja que el pare és cristià de natura i així s'ha acostumat a fer, però tenint en compte que els consellers són els que han de proveir en aquests assumptes, Antoni Escales i el seu fill Antoni Joan els supliquen que declarin que Antoni Joan pot continuar estudiant a Barcelona, tot acceptant el pare que, si mai es demostrés que ell és de llinatge de conversos, la llicència serà revocada amb imposició de penes corporals i pecuniàries. No sabem com van acollir els consellers la súplica, però el cert és que pel març de 1514 trobem sobre la taula una altra súplica, ara dels apotecaris.

Segons la súplica, es tracta de convertir en llei el que ja és costum antic: que en l'art no s'accepten conversos ni fills de conversos i que si algun per error és acceptat com a aprenent és foragitat⁸⁵. Els especiers addueixen motius de “salut pública”, ja que —diuen—

per tal que lo art de apotecaria, lo qual o la mayor part sta fundat sobre la vida dels hòmens o en aquell tractan de la vida dels hòmens, e és ver tots malalts medecinant-se han de star a la fe, perícia y consiència del apotecari en poder del qual ordone lo metge e per consegüent sie rahó los tals apotecaris sien persones de ells fe, vida ni altres se perilla.

I ho avalen amb el que inconcussament observen els notaris, que no accepten aprenents conversos ni els permeten “ésser passat en notari”. Per tot plegat

⁸⁴ AHCB, 2A. II-A1 (1), *Apotecaris*, paper solt, sense data, però per l'assumpte es pot deduir anterior a 1514. Al marge superior esquerre del document, hi ha escrit per una mà molt posterior *1519? Solicitud para boticarios*, data probable però que res en el document l'avalua.

⁸⁵ AHCB, 2A. II-A1 (1), *Apotecaris*, paper solt, sense data, però per l'assumpte es pot datar poc abans del 17 de març de 1514 —de fet, una anotació molt posterior al marge esquerre indica *1514? Apotecaris*.

els dos cònsols de l'art dels especiers, Gabriel Joan i Joan Granell, supliquen als consellers que prohibeixin sota certa pena —que deixen a l'albir dels consellers— que cap apotecari prengui un convers o fill de conversos com a jove o aprenent i que, si inadvertidament o ignorant el prengué, el foragiti de casa en el termini de tres dies. També demanen que es prohibeixi als cònsols, sota certa pena, permetre que cap convers o fill de conversos pugui passar l'examen d'apotecaria i, si algun inadvertidament el passés, que l'examen sigui considerat nul i no pugui practicar a Barcelona.

La súplica és debatuda al Consell Ordinari de 17 de març de 1514, que n'ordena l'execució com a ordinacions per part dels consellers⁸⁶. Aquests les registren el mateix dia⁸⁷, precedides d'un preàmbul que s'esplaia en el “dèficit moral” que impedeix als conversos i fills de conversos exercir d'apotecaris, ja que aquests darrers han de ser

persones planes, abonades e madures e de neta consciència e puritat de vida e conversació honesta, de la faeltat dels quals en manera alguna dubtar no's dega com la vida e salut de la cosa pública en los actes per dits apotecaris exercits principalment consisten.

Després del preàmbul, els consellers fixen la pena per a qui sostingui a casa, a la botiga o a l'obrador un convers o algú de llinatge de jueus conversos per part de pare o mare per tal d'ensenyar-li l'ofici: 1.000 sous. El segon ban exceptua de l'anterior aquells especiers que ignoren que el jove o fadrí a qui ensenyen l'art és convers o descendeix de conversos, però els obliga a expulsar-lo de casa tant bon punt ho descobreixi, sota la mateixa pena de 1.000 sous. Fixem-nos que es tracta de les majors penes documentades, de les que solament hi ha un antecedent en les ordinacions de 1311 sobre el realgar. Podríem dir, obrint un parèntesi, que els consellers van igualar la perillositat dels conversos a l'arsènic?

Seguint l'exposat a la súplica, el tercer capítol de les ordinacions prohibeix als conversos i als descendents de conversos subir l'examen de l'art, encara que, per desconeixement de la seva condició, hagin complert amb la pràctica que els habilita per passar l'examen.

Per tal que les ordinacions siguin millor observades, el darrer capítol obliga els cònsols a que, durant el jurament amb què accepten el càrrec de cònsols, jurin també complir les presents ordinacions.

Es tracta d'unes ordinacions que són clarament fruit d'un moment històric concret, però més enllà dels fets que les motiven, ens interessen per veure com, sobretot en temes nous —i encara més en temes en què devien compartir plenament la visió del “problema”—, els consellers i els apotecaris conservaren la capacitat d'entendre's.

Aquest fet no va evitar, però, que el 1526 els consellers, amb les *Ordinacions abilitant altres ordinacions de speciers usants de cera y candelers de cera* ja

⁸⁶ AHCB, 1B. II-41, f. 49 r.-50 r.

⁸⁷ AHCB, 1B. IV-13, f. 88 v.-90 r., publicat parcialment a M. GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *op. cit.*, vol. 1, p. 65.

comentades, possessin fre als excessos de les ordinacions de 1476 i 1497 sobre l'art de la cera.

El privilegi de 1510 no va impedir, tampoc, que el 1533 es reformés o re-interpretés l'ordinació de 1473 que, al seu torn, interpretava el primer article de les ordinacions de 1459, convertit en privilegi el 1510. La iniciativa va partir, com sempre des de mitjan segle XV, de l'art dels apotecaris, tot i que no en conservem la memòria original. Ens ho indica l'acta de la reunió del Consell Ordinari de 17 de novembre de 1533, quan recull que va ser

enteses (*sic*) per lo present consell la proposició per los honorables consellers en aquell feta sobre lo status e ordinatió demanada ésser feta per los còsols dels apotecaris de la present ciutat e per evident utilitat de la cosa pública y del col·legi dels dits apotecaris per los motius e causes en un memorial per ells donat y en lo present consell legiut.⁸⁸

Podem reconstruir l'argumentació dels apotecaris del preàmbul de les ordinacions definitives, cridades, per manament del regent la vegueria i del batlle, per Jaume Canals, trompeta i corredor públic de Barcelona, acompanyat de quatre trompetes, el 29 de novembre del mateix any⁸⁹. Es recorda que, per privilegi reial i ordinacions de la ciutat, és disposat i ordenat que ningú pugui parar botiga ni obrador d'apotecaria per compondre medecines si no s'ha examinat, però com que alguns, no essent examinats i volent compondre i vendre medecines, prenien el nom d'un apotecari examinat i així componien i venien medecines, aleshores els consellers van estatuir, el 9 d'agost de 1473, que cap apotecari gosés prestar el seu nom a algú no examinat per tal que el segon composés i vengués medecines. Tot i aquests antecedents, resulta que posteriorment s'ha vist que alguns botiguers droguers o mercaders que venen drogues es posen algun apotecari examinat a casa dient que li han llogat part de la botiga o alguna cambra a la casa i així componen i venen medecines dient que les compon i ven l'apotecari. Això deriva, segons els especiers —i els consellers es fan seus els arguments—, “en gran dany de la república y manifest frau de la dita ordinació tant saludable al bé públich”. Per tot plegat els consellers prohibeixen a tot especier parar o tenir botiga de medecines i vendre'n en casa d'un botiguer droguer o mercader que ven drogues o de qualsevol altra persona que tingui drogues. Si un especier vol parar i tenir botiga, l'haurà de parar a la seva casa o botiga, allà on tingui “sa contínua e pròpria habitació”. La pena per a l'infractor serà de 100 sous, tal com ja s'estipulava a les ordinacions de 1459 i 1473.

De fet, les ordinacions de 1533 són, més que una norma nova, una interpretació de les conseqüències de les ordinacions de 1459. Ho mostra clarament que la pena no s'actualitzi i es faci constar que és la pena estipulada antigament. I són, sobretot, una interpretació absolutament favorable als especiers establerts amb botiga que, d'aquesta manera, eliminen l'única competència que podien tenir: que els subministradors de drogues es dediquessin a la seva distribució al detall en forma de medicaments.

⁸⁸ AHCB, 1B. II-52, f. 53 v.-54 r., 1533, novembre 17.

⁸⁹ AHCB, 1B. IV-15, f. 109 r.-110 r., 1533, novembre 29, publicat a M. GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *op. cit.*, vol. 1, doc. 13, p. 153-154.

Les noves ordinacions de 1514, les ordinacions reformistes de 1526 i la ordinacions interpretatives de 1533 mostren a bastament que el diàleg entre la ciutat i les arts dels apotecaris i de la cera no es va trencar pel fet que els apotecaris acudissin al rei per tal de convertir en privilegi velles ordinacions de la ciutat. Si bé és molt probable que la decisió presa pels apotecaris el 1510 fos conseqüència d'un seguit de desacords amb els consellers, això no va impedir que l'art, en el seu camí cap a consolidar la seva posició privilegiada i de força en el seu propi àmbit d'acció professional i comercial, considerés tancat el recurs a la capacitat normativa de la ciutat.

4. CONCLUSIÓ

L'estudi diacrònic de les regulació de l'art de l'especieria ens ha permès veure com, a partir d'un dret de tota la comunitat, la cessió a la ciutat de la capacitat per dotar-se de normes de convivència, els especiers van aconseguir construir tot un corpus jurídic que els va permetre controlar aspectes crucials de la seva activitat professional com la vigilància de la qualitat dels productes vinculats a l'art, fins i tot si estaven en possessió de persones alienes a l'art, o com el control absolut en els conflictes amb els clients. D'unes normes que inicialment estableixen mecanismes de control extern sobre l'ofici es passa, mitjançant successives reformes, a un cos de disposicions que impedeixen en tot el possible les intervencions alienes en els assumptes propis de l'art. Aquest, ja ho hem dit, no és un procés exclusiu dels apotecaris i ja l'havíem documentat en el cereria barcelonina, però els especiers van anar una mica més enllà. En un moment en què les relacions amb les autoritats municipals semblen conflictives, els apotecaris recorren a la màxima autoritat possible, el rei, per tal que blindi un plec de mesures que els assegurin la pràctica impermeabilitat de la professió a tota ingerència externa i a tot intent de reforma per part de la ciutat. L'accés al rei no va ser fàcil, ja que un primer intent amb Joan II no va reeixir, però el seu successor es va avenir a concedir un llarg privilegi que tanca de forma gairebé definitiva els grans temes i assumptes sobre els quals els consellers, assessorats i pressionats pels especiers, havien estat regulant. Ara bé, amb una mostra de pragmatisme evident, totes dues parts, ciutat i art, passen pàgina tot just després d'aprovar-se el privilegi i es posen a dialogar per tal de trobar i donar solucions als nous conflictes que Barcelona i la seva art d'especieria han d'afrontar.

Data de recepció de l'article: juny 2006.

Data d'acceptació i versió final: setembre 2006.